

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Maria Persson

Kränkningersättning
En studie av kränkningersättningen enligt
Brottsskadelagen

Examensarbete
20 poäng

Eva Lindell-Frantz

Skadeståndsrätt

Termin 9

Innehåll

SAMMANFATTNING	1
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion till ämnet	5
1.2 Syfte och problemformulering	6
1.3 Avgränsningar	7
1.4 Metod och material	7
1.5 Disposition	8
2 BAKGRUND	9
2.1 Tillkomsten av BrL	9
2.2 Införandet av 2 § 2 st. BrL	11
2.3 Kränkning i förhållande till personskada	13
2.4 Kränkingsersättningens syfte	14
3 BROTTSOFFERMYNDIGHETEN	15
3.1 Arbetsätt och omprövning	15
3.2 Handläggning	17
3.2.1 Betydelsen av dom på skadestånd	17
3.2.2 Bevisning för styrkt brott	18
3.2.3 Handläggningstid	19
4 FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR KRÄNKINGSERSÄTTNING	20
4.1 Brottslig handling	20
4.2 Avräkning av samtlig övrig ersättning	22
4.3 Preskription	24
4.4 Polisanmälan	25

5	BESTÄMMANDE AV KRÄNKNINGERSÄTTNING	27
5.1	Allmänna ersättningsprinciper	27
5.1.1	Lägsta nivån för kränkningersättning	30
5.1.2	Övre gräns för kränkningersättning	31
5.2	Praxis avseende kränkningersättning	31
5.2.1	Sexualbrott mot vuxna	31
5.2.1.1	Våldtäkt	31
5.2.1.2	Försök till våldtäkt	33
5.2.2	Sexualbrott mot barn	33
5.2.2.1	Grovt sexuellt utnyttjande av underårig	33
5.2.2.2	Sexuellt ofredande/sexuellt utnyttjande	35
5.2.3	Våldsbrott	36
5.2.3.1	Försök till mord/dråp	36
5.2.3.2	Misshandel/grov misshandel	37
5.2.3.3	Kvinnomisshandel i nära relation	38
5.2.3.4	Grov kvinnofridskränkning	39
5.2.4	Brott mot allmän verksamhet	41
5.2.4.1	Våld och hot mot poliser	41
5.2.4.2	Andra än polismän	43
5.3	Jämkning av kränkningersättningen	43
5.4	Självriskavdrag	47
5.5	Ränta	48
6	STATISTIK	49
7	SLUTSATSER	51
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	58
	REFERATFÖRTECKNING	59

Sammanfattning

En person som blivit utsatt för en brottslig handling som innefattar en allvarlig kränkning av den personliga integriteten kan ansöka om brottskadeersättning hos Brottsoffermyndigheten, antingen om gärningsmannen inte har pengar att betala det skadestånd som domstolen dömt ut eller om gärningsmannen är okänd. Först måste alla andra möjligheter till att erhålla ersättning uttömmas t ex måste den sökande först försöka att få kompensation från överfallsskyddet i sin hemförsäkring eller från gärningsmannens ansvarsförsäkring. Brottskadeersättningen är således en statlig ersättning, som finansieras genom skattemedel. Ett beslut om ersättning från Brottsoffermyndigheten kan inte överklagas till allmän domstol. BrL är först och främst tillämplig då brottet begåtts i Sverige, men även i de fall då brottet begåtts utomlands mot någon som vid tidpunkten hade hemvist i Sverige.

Kränkningers ersättnings storlek varierar således beroende på vilken typ av brott som den skadelidande blivit utsatt för. T ex ligger den allmänna ersättningsnivån vid våldtäkt på 75 000 kr och vid grovt sexuellt utnyttjande av underårig på 150 000 kr. Den allmänna ersättningsnivån vid mordförsök ligger på 100 000 kr. Generellt har ersättningsnivåerna höjts de senaste åren. Att de allmänna ersättningsnivåerna har höjts är en faktor som bidragit till att Brottsoffermyndigheten totalt betalar ut högre belopp i brottskadeersättningen årligen. En annan faktor som bidragit till ökningen är den förbättring som skett av polisens informationsplikt till brottsoffer om deras möjlighet till ersättning enligt BrL, vilket har lett till att antalet inkommande ansökningar ökar från år till år.

Brottsoffermyndigheten är inte bunden av ett domstolsavgörande avseende skadeståndets storlek utan de vidtar en egen prövning. Ett belopp som en domstol dömt ut kan därför både höjas och sänkas av Brottsoffermyndigheten. Ersättningen bestäms utifrån olika ersättningsprinciper som återfinns i 5 kap. 6 § 1 st. SkL, t ex ska hänsyn tas till handlingens art och varaktighet, om handlingen haft förnedrande inslag och om handlingen inneburit missbruk av ett förtroendeförhållande. En självrisk på 1200 kr dras från ersättningsbeloppet för att det inte ska bli gynnsammare att erhålla ersättning från Brottsoffermyndigheten än i de fall då ett försäkringsbolag betalar ersättningen. Kränkningers ersättningen kan falla bort med hänsyn till den skadelidandes eget uppträdande vid brottstillfället. Jämka personskadeersättningen lämnas oftast inte någon kränkningers ersättning.

HD är den instans i Sverige som egentligen skapar praxis. Brottsoffermyndigheten däremot har utvecklat en omfattande praxis, vilken blivit vägledande för domstolarna runt om i landet.

Förord

I och med inlämnandet av mitt examensarbete närmar sig studietiden vid Juridiska Fakulteten i Lund sitt slut. En studietid som jag förknippar med roliga erfarenheter, men även med mycket slit och hårt arbete.

Jag vill först och främst utdela ett varmt tack till min handledare Dr. Eva Lindell-Frantz för hennes vänliga och hjälpsamma bemötande, och goda råd under uppsatsens gång. Jag vill även tacka Magnus Forsman, beredningsjurist på Brottsoffermyndigheten i Umeå, för hans hjälp med framförskaffande av material och hans tjänstvillighet att svara på frågor. Till sist vill jag även tacka min mamma Britta och min syster Teresa för deras enorma stöd och uppmuntran, och deras innerliga tålamod.

Ett stort tack till er alla!

Malmö, maj 2003

Maria Persson

Förkortningar

AFL	Lagen om allmän försäkring (1962:381)
AMF	Arbetsmarknadsförsäkringar
BrB	Brottsbalken
BrL	Brottskadlagen (1978:413)
BrN	Brottskadenämnden
Ds	Departementsserien
Ds Ju	Justitiedepartementets departementsserie
Europakonventionen	Den europeiska konventionen d. 4 nov. 1950 om skyddet för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FL	Förvaltningslagen (1986:223)
FuK	Förundersökningskungörelsen (1947:948)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
KFL	Konsumentförsäkringslagen (1980:38)
LF	Länsförsäkringar
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NJMF	Förhandlingarna vid Nordiska juristmötet
PreskL	Preskriptionslagen (1981:130)
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
SkL	Skadeståndslagen (1972:207)
SFS	Svensk författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TH	Trygg-Hansa
TR	Tingsrätt

1 Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

En människa kan känna sig kränkt under olika omständigheter exempelvis när en person uttalar otillbörliga kommentarer, när en person tar åt sig heder och ära för någonting som vederbörande inte gjort själv eller när en person utsätter någon för telefonterror etc. Gemensamt för dessa situationer är att ett intrång skett i en människas privata sfär utan tillåtelse. När en person dessutom blir utsatt för brott upplevs kränkningen av den personliga integriteten i större utsträckning än annars, vilket kan resultera i olika former av psykiska påfrestningar. Detta psykiska lidande är konsekvensen av att den personliga integriteten blivit kränkt i samband med ett brott. Lidandet upplevs naturligtvis olika beroende på vilken typ av brott det rör sig om. Kränkning kan upplevas vid t ex hemfridsbrott då en person kommer hem till en förstörd och uppriven bostad, men kränkning kan också upplevas vid t ex misshandel och sexualbrott där gärningsmannen haft fysisk kroppskontakt med brottsoffret. Brott av sistnämnda slag inkräktar i större omfattning på den personliga integriteten eftersom det är ett större intrång i en persons privatliv. Kränkning av den personliga integriteten vid brott, ger många gånger upphov till att den skadelidande förlorar självrespekt och självkänsla, vilket kan få stora konsekvenser för dennes tillvaro. Det är därför väsentligt att en skadelidande under vissa omständigheter kan få ersättning för psykiskt lidande till följd av den kränkning brottet gjort upphov till.

Kränkningserättning är en särskild form av ideell ersättning, innebärande ersättning för icke-ekonomisk skada. Ideell ersättning omfattar vid personskada ersättning för ”fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur (sveda och värk) eller av bestående art (lyte eller annat stadigvarande men) samt särskilda olägenheter till följd av skadan”.¹ Kränkningserättning ersätter psykiskt lidande i form av kränkning av den personliga integriteten. Ersättningen tar således sikte på de känslor hos den skadelidande som uppkommer i samband med angreppet såsom förnedring, rädsla, skam, chock eller liknande psykiska påfrestningar. Kränkningen kan även skapa en känsla om bristande personvärde, vilket kan medföra att den skadelidande utestänger sig från sin sociala gemenskap. Skillnaden mellan kränkningserättning och annan ideell ersättning är att kränkningserättning inte medicinskt uttryckt är att anse som en personskada (se nedan 2.3).² Kränkningserättning utgår oftast parallellt med ideell ersättning vid personskada.

---

¹ Se 5 § BrL som hänvisar till 5 kap. 1 § SKL.

² SOU 1992:84 s. 213.

Kränkningersättning fungerar sålunda som kompensation för skadelidande. Om gärningsmannen inte återfinns eller om han måhända påträffas, men hans ekonomiska situation gör det svårt eller omöjligt att betala någon ersättning riskerar den skadelidande att stå utan kompensation. Uppstår en situation av detta slag är det inte rimligt att låta brottsoffret bli utan ersättning. Det är för den skull viktigt att samhället och staten visar sin respekt mot drabbade brottsoffer och åtar sig ett juridiskt ansvar genom att träda in i gärningsmannens ställe och betala ersättningen. I dessa fall ersätts alltså den skadelidande genom statsmedel och inte av gärningsmannen. Möjligheten finns att driva regresstalan mot gärningsmannen.

Ersättningen benämns brottsskadeersättning och utbetalas främst vid personskada och för kränkning, men även vid sakskada och vid ren förmögenhetsskada. Bestämmelserna om brottsskadeersättning återfinns i Brottskadelagen (1978:413), BrL, och ersätter följaktligen skador till följd av brott. För att kränkning ska ersättas fordras det att kränkningen är att anse som allvarlig och att den uppstått genom brott som innefattar angrepp mot person, frihet eller frid, 2 § 2 st. BrL.³ Det råder således inte någon allmän rätt till brottsskadeersättning vid brott mot den personliga integriteten. Möjligheten till ersättning av statliga medel p.g.a. kränkning infördes i svensk lagstiftning år 1988.⁴

Brottsoffermyndigheten handlägger de ansökningar om brottsskadeersättning som inkommer, samt utför informationsverksamhet till brottsoffer, polis och åklagare om förutsättningarna för att få brottsskadeersättning. En omorganisation av verksamheten vidtogs år 1994 och dessförinnan låg ansvaret på Brottskadenämnden, BrN.⁵ Brottskadeersättning är att betrakta som en sista utväg till kompensation sedan gärningsmannen antingen är okänd eller inte kapabel att betala skadeståndet och ingen försäkring täcker den uppkomna skadan.

1.2 Syfte och problemformulering

Det övergripande syftet med uppsatsen är att undersöka på vilka grunder som Brottssoffermyndigheten utbetalar kränkningersättning vid olika typer av integritetsbrott, därtill vilka fakta som myndigheten tar hänsyn till vid bedömningen. För att uppfylla detta syfte kommer följande frågeställningar att behandlas:

- Vilka förutsättningar måste vara uppfyllda för lagens tillämplighet och vad är det huvudsakliga syftet med kränkningersättningen?

---

³ Paragrafens nuvarande lydelse infördes genom SFS 2001:733 den 27 september och innebär att lydelsen förenklades och blev tydligare.

⁴ Kränkningersättning har utbetalats tidigare än år 1988, men har då bakats in i ersättningen för sveda och värk, se nedan 2.2.

⁵ Prop. 1993/94:143 s. 33 f.

- Finns det någon möjlighet för myndigheten att jämka kränkingsersättningen p.g.a. medvållande från den skadelidande?
- Hur har kränkingsersättningens storlek förändrats de senaste åren avseende vissa typer av brott? En intressant aspekt i detta sammanhang är hur Brottsoffermyndighetens praxis och de allmänna domstolarnas praxis förhåller sig till varandra.
- Är det Brottsoffermyndigheten eller HD som är vägledare beträffande nivån av kränkingsersättningen?

1.3 Avgränsningar

Jag har valt att endast behandla kränkingsersättning och av den anledningen har jag lämnat regleringen av både ekonomisk ersättning och den ideella ersättningen vid personskador åt sidan. Vid sammanställningen av Brottsoffermyndighetens praxis redogör jag därmed endast för myndighetens beslut avseende kränkingsersättning, men givetvis lämnas oftast även ersättning för sveda och värk i de undersökta fallen. Eftersom kränkingsersättning utgår vid en mängd olika brott har jag ansett det mest intressant att göra ett urval vid min sammanställning avseende gällande praxis. Urvalet grundas främst på brott av allvarigare karaktär och brott där kränkingsersättningen höjts de senaste åren. Jag redogör även för kränkingsersättning till poliser, eftersom den varit omdiskuterad de senaste åren. I avsnittet om jämkning (avsnitt 5.3) har jag dock funnit det nödvändigt att redogöra för vissa regler avseende jämkning av ersättningen vid personskador. För framställningen har det även varit viktigt att påvisa skillnaden mellan vad som utgör personskada och vad som utgör kränkning och därmed det faktum att posterna ersätts efter olika principer. Brottskadeersättning utgår även vid sak- och ren förmögenhetsskada, men de ersättningsposterna kommer jag överhuvudtaget inte att beröra i min uppsats. Jag kommer inte heller att omnämna vilka rättigheter de efterlevande har. Av utrymmesskäl kommer heller ingen komparativ jämförelse att företas. Egentligen ligger det utanför ämnet att gå in på varför kränkingsersättningen som utbetalas ökar från år till år, men jag anser att det är viktigt för helhetsbilden av ämnet att kortfattat visa sambandet och betydelsen av polisens informationsplikt gentemot brottsoffren, och deras möjlighet till brottskadeersättning.

1.4 Metod och material

Jag har använt mig av den traditionella juridiska metoden vid författandet av uppsatsen. Studier av framför allt förarbeten, statliga offentliga utredningar och propositioner, samt praxis utgör den grundläggande stommen för uppsatsen, men även doktrin och tidningsartiklar har använts till viss del. De försäkringsbolags hemförsäkringsvillkor, som jag använt mig av i *kapitel*

4.2, representerar de fyra största försäkringsbolagen i Sverige. Jag har använt mig av en rad olika förarbeten i uppsatsen som sträcker sig från år 1948 fram tills år 2001. Alla förarbeten har varit viktiga för framställningen, eftersom de berör olika betydelsefulla frågor. Särskilt viktig har SOU 1992:84 *Ersättning för kränkning genom brott* varit, eftersom den utredningen är fokuserad enbart på kränkningersättning. Doktrin som varit värdefull är *Brottsskadelagen – kommentar och rättsfall* av Erland Conradi och *Skadeståndslagen – en kommentar* av Bertil Bengtsson och Erland Strömbäck. Material från Brottsoffermyndigheten har jag använt mig av genomgående, främst deras referatsamling som innehåller gällande praxis avseende kränkningersättning, samt annan värdefull information om rättstillämpningen. Även Brottsoffermyndighetens olika nyhetsbrev, som behandlar synnerligen viktiga och utvalda frågor, har varit till stor nytta vid författandet av uppsatsen. De refererade fallen återfinns i Brottsoffermyndighetens referatsamling och i dess supplement. Referatsamlingen ges endast ut en gång vartannat år och därför finns det ett supplement som regelbundet uppdateras på myndighetens hemsida, www.brottsoffermyndigheten.se.

1.5 Disposition

Kapitel 1 börjar med en inledning av ämnet. I *kapitel 2* ges en bakgrund till BrL:s tillkomst och varför det blev möjligt att erhålla brottsskadeersättning då den personliga integriteten blivit kränkt. 1 kap. 3 § SkL som används i framställningen i kapitlet är idag upphävd och ersatt av 2 kap. 3 § SkL. Jag förklarar i samma kapitel också skillnaden mellan personskada och kränkning, liksom kränkningersättningens syfte. Känner läsaren till den historiska bakgrunden och lagens utveckling underlättar detta förståelsen av gällande rätt. *Kapitel 3* handlar om Brottsoffermyndighetens arbetsätt och deras metod för handläggning av brottsskadeärenden. De grundläggande förutsättningarna, vilka måste vara uppfyllda för att brottsskadeersättning överhuvudtaget ska kunna utbetalas av Brottsoffermyndigheten, redogör jag för i *kapitel 4*. Uppsatsens huvudkapitel, *kapitel 5*, behandlar olika principer för hur man bestämmer brottsskadeersättning. I detta kapitel behandlas även frågan om jämkning och där ges också en överblick av gällande praxis avseende kränkningersättning för olika typer av brott. *Kapitel 6* innehåller en presentation av statistiska uppgifter och till sist avslutas uppsatsen med *kapitel 7*, uppsatsens slutsatser.

2 Bakgrund

2.1 Tillkomsten av BrL

År 1948 infördes ett provisoriskt ersättningssystem för brottskadeersättning, det s.k. rymlingsanslaget. Genom rymlingsanslaget kunde personskada, sakskada och i vissa fall ren förmögenhetsskada ersättas av allmänna medel om de orsakats av personer som var rymlingar från kriminalvårdsanstalter, ungdomsvårdsskolor eller andra liknande inrättningar.⁶ Anledningen till införandet av detta ersättningssystem var att sex framställningar inkommit till socialdepartementet avseende skador som uppkommit i samband med inbrott i bostadshus och tillgrepp av bilar och försök därtill. Skadorna hade orsakats av elever som avvikit från skolor, som tillhörde barn- och ungdomsvården. Det ansågs orimligt att den befolkning som bodde i närheten av en anstalt skulle löpa större risk än andra att utsättas för brott. Att oro och ovilja skulle väckas i trakten runt dessa anstalter var inte önskvärt. Ett annat skäl till införandet av rymlingsanslaget var att fångvården och andra former för omhändertagande ville minska på både bevakning och tvång, genom införande av alltmer öppna vårdformer. Det ansågs därmed vara rimligt att staten skulle ersätta de skador som rymlingarna åstadkom vid avvikelser från anstalterna. Rätten till ersättningen infördes inte i författning utan en provisorisk reglering gjordes, där omständigheterna i varje särskilt fall skulle prövas inom relativt vida gränser.⁷ För att skadan skulle ersättas fordrades inte att den orsakats genom brott. Ersättningen bestämdes efter en skälighetsprövning och var i regel inte behovsprövad. Fanns ingen försäkring som täckte de uppkomna skadorna utgavs i regel full ersättning.⁸ När rymlingsanslaget infördes ansågs en grundlig utredning vara nödvändig beträffande en definitiv reglering av ersättningsformen. Den provisoriska regleringen skulle dock tillämpas en tid innan utredningen tillsattes i avvaktan på ytterligare erfarenhet, eftersom det fanns en rad svårbedömda frågor att ta ställning till. Den praxis som vid tidpunkten fanns gav inte någon större vägledning.⁹

Vid sidan om rymlingsanslaget utarbetades år 1970 en promemoria om ersättning av allmänna medel åt brottsoffer. Förslaget gick ut på att den som drabbats av personskada till följd av brott skulle få ersättning av allmänna medel om ersättningen inte kunde betalas av gärningsmannen, antingen p.g.a. ekonomiska skäl eller för att gärningsmannen var okänd. Syftet var att täcka socialt ömmande behov och förslaget gällde endast ersättning för personskada. Det var först och främst ekonomiska skador som var avsedda att ersättas, såsom förlorad inkomst eller kostnader för sjukvård och

---

⁶ Prop. 1977/78:126 s. 8.

⁷ Prop. 1948:87 s. 2 ff.

⁸ SOU 1977:36 s. 106.

⁹ SOU 1977:36 s. 66 ff.

tandläkarvård. Ideella skador ersattes endast undantagsvis. Till skillnad från rymlingsanslaget var det anförda brottskadeanslaget behovsprövat. En fristående prövning av den sökandes behov ägde rum, där hänsyn togs till ersättning som uppburits från olika försäkringar, liksom till den skadelidandes ekonomiska situation. Departementschefen anförde att det fanns ett påtagligt behov av kompletterande åtgärder från samhällets sida, eftersom försäkringsskyddet inte var heltäckande. Brottskadeanslaget godkändes av riksdagen och för det första budgetåret tilldelades 1 miljon kronor för ändamålet. Införandet av brottskadeanslaget gjorde det möjligt att efter behovsprövning utge ersättning till personer som drabbats av personskada till följd av brott.¹⁰ Bestämmelserna om brottskadeanslaget meddelades genom kungörelsen (1971:505) om ersättning för allmänna medel för personskada på grund av brott. Kungörelsen ändrades år 1974 och den inskränkning som fanns att ideell ersättning endast utgick i undantagsfall upphävdes och brottskadeanslaget kom att gälla för både ekonomiska och ideella skador.¹¹

År 1974 tillsattes en brottskadeutredning för att utreda frågan om vidgad ersättning till brottsoffer. Departementschefen framhöll att utredningen först och främst skulle ta sikte på möjligheten att bygga ut och vidga personskadeersättningen, men att även ersättningsystemet beträffande saksador skulle ses över. Departementschefen anförde vidare att det av sociala skäl var oerhört viktigt med ett statligt engagemang på personskadeområdet.¹² Utredningen ansåg att det fanns ett särskilt behov av ekonomisk hjälp från staten, när den skadelidande inte hade framgång med att få ersättning vare sig från gärningsmannen eller från andra ersättningsanordningar t ex från överfallsskyddet i hemförsäkringen.¹³ Utredningen resulterade i att de dåvarande reglerna, rymlingsanslaget och ersättningen till brottsoffer genom brottskadeanslaget, sammanfördes till en gemensam brottskadslag, vilken trädde i kraft den 1 oktober 1978.¹⁴ Behovsprövningen vid personskador togs bort och istället utgick ersättning enligt den skadeståndsrättsliga principen om full ersättning för den lidna skadan.¹⁵ Efter sammanslagningen fanns ett påtagligt behov av ett enhetligt prövningsförfarande. Innan sammanslagningen handlade justitiedepartementet frågorna om ersättning för personskador till följd av brott, men de prövades av regeringen. Ansökningarna om ersättning från rymlingsanslaget prövades av socialstyrelsen. Utredningen kom således fram till att en särskild, fristående nämnd, skulle handlägga ansökningarna om brottskadeersättning, en gemensam brottskadenämnd.¹⁶

---

¹⁰ Prop. 1971:1 Bilaga 4, s. 14 ff.

¹¹ SOU 1977:36 s. 50.

¹² SOU 1977:36 s. 25 f.

¹³ SOU 1977:36 s. 107.

¹⁴ SFS 1978:413

¹⁵ Prop. 1977/78:126 s. 8.

¹⁶ Prop. 1977/78:126 s. 33.

Möjligheten att få kränkingsersättning för psykiskt lidande till följd av brott infördes år 1988 i 2 § 2 st. BrL.¹⁷ Dessförinnan kunde kränkingsersättning enligt BrL endast erhållas om det psykiska lidandet uppkommit i samband med en personskada (se nedan 2.2). Vid tidpunkten för paragrafens införande fanns enligt den allmänna skadeståndsrätten en möjlighet att få kränkingsersättning för psykiskt lidande oavsett om kränkningen hade samband med en personskada eller inte (se nedan 2.2).

2.2 Införandet av 2 § 2 st. BrL

Det rådde länge osäkerhet om hur psykiskt lidande i form av kränkning skulle ersättas i förhållande till personskada.¹⁸ Skulle psykiskt lidande enligt 1 kap. 3 § SkL ingå i ersättningen för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, samt olägenheter i övrigt när en person tillfogats personskada och följaktligen ersättas genom 5 kap. 1 § SkL, eller skulle det psykiska lidandet kompenseras via en separat ersättningspost? Förhållandet mellan bestämmelserna fick framförallt betydelse vid utbetalning av brottsskadeersättning, eftersom motsvarande paragraf om ersättning för kränkning inte fanns i BrL vid tidpunkten. Förarbetena till SkL gav ingen större vägledning beträffande bedömningen.¹⁹ Vid tillkomsten av BrL ville lagstiftaren klargöra förhållandet. Ersättning för psykiskt lidande i form av kränkning skulle regelmässigt beaktas vid fastställandet av ersättningen för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men till följd av personskadan.²⁰ 1 kap. 3 § SkL fick i och med detta en självständig betydelse enbart i de fall när det i egentlig bemärkelse inte var frågan om någon personskada. Eftersom motsvarande paragraf om ersättning för kränkning inte fanns i BrL, blev följden att brottsskadeersättning endast kunde utbetalas för psykiskt lidande som uppstått i samband med en personskada. Enligt förarbetena till BrL fanns det inte någon anledning för staten att träda in och betala ersättning för kränkning om den skadelidande inte ådragit sig några personskador. Det angrepp mot den personliga integriteten som ett brott kunde innebära ansågs vara av den art att det normalt utgjorde personskada.²¹ Lagstiftaren valde sålunda att inte införa en motsvarande paragraf i BrL. BrN följde i sin praxis förarbetena och ersatte kränkning i form av sveda och värk om den skadelidande ådragit sig personskador, samtidigt som BrN i några fall inte lämnade ersättning om någon personskada inte uppkommit.²²

Rättsutvecklingen gick således inte i den riktning som lagstiftaren tänkt sig. År 1986 tillerkände Högsta domstolen två systrar, Inger och Marie,

---

¹⁷ SFS 1988:255

¹⁸ För definition av personskada se 2.3.

¹⁹ SOU 1992:84 s. 91 och s. 214.

²⁰ SOU 1977:36 s. 123.

²¹ SOU 1977:36 s. 123 f. och prop. 1977/78:126 s. 40.

²² SOU 1992:84 s. 94.

skadestånd för lidande till följd av otukt med barn respektive otukt med ungdom. Det sensationella i domen var att flickorna tilldömdes kränkingsersättning enligt 1 kap. 3 § SkL som en separat ersättningspost. Det psykiska lidandet utdömdes helt och hållet vid sidan av reglerna i 5 kap. 1 § SkL. Inger hade i TR:n och i HovR:n endast yrkat på ersättning för lidande enligt 1 kap. 3 § SkL, vilket medförde att hennes yrkande på ersättning för tillfogad personskada avvisades i HD. Trots att det var processuellt möjligt prövades inte heller Maries yrkande om ersättning för tillfogad personskada. Skadeståndet dömdes alltså ut utan att HD kom in på frågan om sambandet mellan 1 kap. 3 § SkL och 5 kap. 1 § SkL.²³ Domen föranledde en livlig diskussion och BrN:s dåvarande ordförande, Erland Conradi, kritiserade den hårt. Han tyckte det var märkligt att ersättning för psykiskt lidande kunde lämnas vid sidan om ersättningen för personskada. Enligt Conradi passade 1 kap. 3 § SkL inte in i systemet, eftersom all nödvändig ersättning redan ersattes med stöd av 5 kap. 1 § SkL. Domen påverkade emellertid BrN i allra högsta grad, eftersom HD markerade att det gamla synsättet att baka in kränkingsersättningen i ersättningen för personskada var föråldrad.²⁴ Hade flickorna blivit tvungna att vända sig till BrN med en ansökan om brottsskadeersättning enligt domen hade de inte haft någon framgång, eftersom en regel motsvarade 1 kap. 3 § SkL inte fanns i BrL vid denna tidpunkt.

I juni 1986, samma månad som HD meddelade ovannämnda dom, tillsattes en utredning att se över BrL i syfte att förbättra möjligheten för brottsoffer att få brottsskadeersättning. I BrN:s praxis hade det nämligen förekommit våldtäktsfall där inte någon personskada förelegat, varpå brottsskadeersättning inte kunnat lämnas för det psykiska lidandet.²⁵ Utredningen ansåg det vara väl motiverat att vidga BrL:s ersättningsområde och att ge BrN möjlighet att fatta beslut om kränkingsersättning vid brott mot den personliga friheten och vid brott som innebar ofredande, men att införa en allmän rätt till brottsskadeersättning för lidande ansågs det inte finnas skäl för.²⁶ I förarbetena klargjordes följaktligen att kränkning skulle särskiljas från den ideella ersättningen som är en följdskada till personskada, och som därmed ersätts genom 5 kap. 1 § SkL.²⁷ Från den 1 juli 1988 blev det alltså möjligt för BrN att besluta om brottsskadeersättning vid kränkning av den personliga integriteten i en separat ersättningspost.²⁸ Efter lagändringen började BrN att utge kränkingsersättning för psykiskt lidande vid sidan av ersättning för personskada, och kränkingsersättningen höjdes kraftigt till sexualbrottsoffren.²⁹

---

²³ NJA 1986 s. 319.

²⁴ Conradi, Erland: I *SvJT* 1986 s. 455 f.

²⁵ Prop. 1987/88:92 s. 3 och s. 6 och SOU 1992:84 s. 96.

²⁶ Ds Ju 1987:1 s. 27.

²⁷ Prop. 1987/88:92 s. 13.

²⁸ SFS 1988:255

²⁹ Svendenius, Marie: I *SvJT* 1990 s. 386.

2.3 Kränkning i förhållande till personskada

Begreppet personskada har inte preciserats i lagtexten, men brukar definieras som fysisk eller psykisk defekt hos den skadelidande, vilken utgör en direkt följd av skadehandlingen.³⁰ Både psykisk och fysisk smärta kan alltså utgöra personskada. Fysiska skador som uppkommer genom yttre våld torde vara det vanligaste, men även psykisk chock eller annan skada på den psykiska hälsan till följd av en händelse är att hänföra till personskada. För att psykiskt lidande ska utgöra en personskada krävs att lidandet utgör en medicinsk påvisbar effekt t ex psykisk chock. Det är således inte tillräckligt att känslor av rädsla och obehag upplevs, eftersom nästan alla personer som utsätts för brott upplever någon form av ångslan.³¹ För att psykiskt lidande ska ersättas som personskada krävs i princip att den medicinskt påvisbara effekten, vid andra handlingar än sexuella övergrepp, lett till sjukskrivning eller läkarbehandling, men även annan bevisning kan komma i fråga såsom att den sökande besöker psykolog eller kurator. Sexuella övergrepp, såsom våldtäkt eller incest, medför i regel allvarliga psykiska besvär p.g.a. brottens karaktär.³² Om det psykiska lidandet är att betrakta som en personskada ska ersättningsreglerna avseende personskada i 5 § BrL tillämpas, först och främst ersättningsposten sveda och värk. Psykiskt lidande som ersätts som personskada kan sägas utgöra ett led i ett akut sjukdomstillstånd.³³ Det som ersätts som personskada är t ex depressiva reaktioner, ångest, onormal rädsla, sömn- och koncentrationssvårigheter.³⁴ Vid sidan om posten sveda och värk ersätts psykiskt lidande också när det utgör kränkning av brottsoffrets människovärde och dennes personliga och andliga integritet, 2 § 2 st. BrL. Kränkningersättningen avser att ersätta t ex chock, rädsla, förnedring, skam och liknande psykiska påfrestningar som inte medicinskt uttryckt är att anse som personskada. Omgivningens reaktioner på kränkningen kan också innebära ett lidande för brottsoffret.³⁵ Även den oro och det obehag som kan bli följden av en personlig integritetskränkning kan kompenseras genom ersättningen.³⁶ Ersättningen för personskada tar således sikte på följdverkningarna av skadehändelsen, medan kränkningersättningen tar sikte på karaktären och upplevelsen av händelsen.³⁷ Det kan ibland vara oerhört svårt att fastställa om psykiskt lidande ska ersättas som personskada eller som kränkning, men eftersom ersättning för personskada och ersättning för kränkning fastställs efter olika kriterier måste domstolarna sträva efter att upprätthålla en så klar linje som möjligt. Det är även ur processuell synvinkel viktigt att särskilja posterna,

---

³⁰ Prop. 1975:12 s. 20.

³¹ Se NJA 1997 s. 315, 1997 s. 767 och 1990 s. 186 om medicinskt påvisbar effekt, och SOU 1977:36 s. 102.

³² Conradi, Erland: *Brottskadlagen – kommentar och rättsfall*, Stockholm 1989, s. 23 och SOU 1992:84 s. 218 f.

³³ NJA 1992 s. 541.

³⁴ Conradi a.a. (1989) s. 27 och SOU 1995:33 s. 80 f.

³⁵ SOU 1992:84 s. 213.

³⁶ NJA 1991 s. 766.

³⁷ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 13.

vilket medför att inte hela skadeståndsfrågan behöver tas upp till prövning när en dom överklagas.³⁸ Den främsta anledningen avseende en uppdelning av posterna är behovet av en enhetlig tillämpning av kränkingsbestämmelsen vid landets domstolar, såväl som hos Brottsoffermyndigheten.³⁹ Även HD har framfört att det är betydelsefullt att skadeståndsbeloppet fördelas under de olika ersättningsposterna. I ett rättsfall från år 1991 yrkade den målsägande på ett skadestånd om 70 000 kr, vilket innefattade ersättning för sveda och värk och kränkning av den personliga integriteten. En uppdelning av posterna gjordes inte i yrkandet av målsäganden. HD dömde ut skadeståndet på 70 000 kr och anförde att det i detta fall saknades anledning att göra en uppdelning av skadeståndsposterna, eftersom målsägandes yrkande ansågs vara skäligt.⁴⁰ HD gav inte någon annan förklaring till varför en beloppsuppdelning inte vidtogs. Rättsfallet är över 10 år gammalt och att uppdelning ska företas av posterna har nu hunnit etablera sig, vilket borde föranleda att en situation enligt ovan inte inträffar.

2.4 Kränkingsersättningens syfte

Inom skadeståndsrätten gäller en grundläggande princip om att den skadelidande ska få full ersättning för liden skada. Principen gäller inte bara vid ekonomisk skada utan även vid ideell skada.⁴¹ Kränkingsersättningen syftar i första hand till att lindra följderna av kränkningen och kompensera de känslor som den kränkande handlingen framkallat. Ersättningen utgör självfallet även compensation för den orättfärdighet som den skadelidande utsatts för och den gottgör även den integritetskränkning som brottet inneburit för den skadelidande. Visserligen kompenserar pengar varken den skam eller förnedring som ett brottsoffer upplever, men ersättningen fungerar som en form av upprättelse som kan hjälpa den förnedrade personen att återfinna sin självrespekt och självkänsla, eftersom det är dennes personliga och själsliga integritet som farit illa. Den skadelidande får genom ersättningen t ex en möjlighet att åka på en resa eller liknande och komma på bättre tankar.⁴² En person som blivit utsatt för en mycket grov kränkning har genom ersättningen även en möjlighet att göra nödvändiga förändringar i sin livssituation.⁴³ Genom kränkingsersättningen har den självpåtaga skuldbördan kommit att minska om inte helt, så delvis.⁴⁴

---

³⁸ Conradi a.a. (1989) s. 27 f. och SOU 1992:84 s. 216 f.

³⁹ Nordenson, Ulf K.: I *JT* 1990-91, s. 96 f.

⁴⁰ NJA 1991 s. 83.

⁴¹ Prop. 1975:12 s. 21 och s. 111.

⁴² SOU 1992:84 s. 213 f. och NJA 1997 s. 514.

⁴³ Prop. 2000/01:68 s. 48.

⁴⁴ Pokorny, Marianne: I *Advokaten* 1996, häfte 3, s. 4.

3 Brottsoffermyndigheten

3.1 Arbetsätt och omprövning

Brottsoffermyndigheten har en viktig funktion i samhället. För att förstå helheten av ersättningssystemet är det viktigt att t ex ha kännedom om hur myndigheten är sammansatt, hur de handlägger inkomna ärenden, vem som tar beslut om vilken ersättning som ska lämnas, vilken möjlighet det finns till omprövning och om myndigheten är bunden av ett domstolsavgörande rörande skadeståndsfrågan.

Brottsoffermyndighetens uppgift är att främja brottsoffers rättigheter, behov och intressen. Myndigheten ska alltså inte enbart pröva brottsskadeärenden utan den ska även besluta i frågor om användningen av brottsofferfondens medel och vara ett kunskapscentrum i brottsofferfrågor och förmedla informationen. Dessa tre enheter arbetar således var för sig.⁴⁵ Brottsskadeenheten handlägger, med förebild från de allmänna domstolarna, brottsskadeärendena i ett rotelsystem. När ett ärende inkommit och diariet förts lottas det in på en av brottsskadeenhetens rotlar. Jurister med erfarenhet av domstolsarbete är föreståndare för rotlarna och till sin hjälp har de beredningsjurister, vanligtvis yngre jurister, som utreder ärendena. När beredningsjuristen är färdig med utredningen överlämnas ärendet till rotelinnehavaren. Vem som tar beslutet om vilken brottsskadeersättning som ska lämnas, skiftar beroende på ärendets karaktär. Rotelinnehavaren beslutar i de flesta fallen efter föredragning av beredningsjuristen. Gäller ärendet ett större belopp eller är ärendet svårbedömt beslutar generaldirektören, som är chef över Brottsoffermyndigheten.⁴⁶ I ärenden där huvudfrågan har en principiell betydelse eller då ett ärende anses vara av större vikt är det en särskild nämnd hos Brottsoffermyndigheten som avgör ärendet.⁴⁷ Nämnden sammanträder ungefärligen en gång var sjätte vecka och avgör då ärenden under ett särskilt tema, t ex nivån av kränkingsersättningen vid en viss typ av brott.⁴⁸ Vid särskilt viktiga avgöranden, vid praxisförändringar eller vid förtydligande av praxis redogörs för resultaten i ett nyhetsbrev, eftersom Brottsoffermyndighetens referatsamling endast ges ut vart annat år. Nämnden omprövar även beslut om brottsskadeersättning på sökandens begäran, om beslutet fattats antingen av generaldirektören eller av en tjänsteman.⁴⁹ Är det uppenbart att beslutet ska ändras i enlighet med sökandens begäran behöver nämnden i regel inte ompröva ärendet, utan prövningen kan göras av generaldirektören eller av en tjänsteman.⁵⁰ Som

---

⁴⁵ Pokorny a.a. s. 4.

⁴⁶ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 7.

⁴⁷ 13 § 1 st. BrL.

⁴⁸ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 8.

⁴⁹ 14 b § 1 st. BrL.

⁵⁰ 14 b § 2 st. BrL.

nämnts ovan får nämnden även avgöra ärenden som inte har en principiell betydelse. Avsikten med bestämmelsen är att en tjänsteman ska undgå att behöva pröva ett ärende i onödan om den sökande, redan innan ärendet avgjorts, begärt nämndprövning. Många gånger torde det vara mest rationellt om nämnden direkt prövar ansökningen, eftersom nämnden annars på sökandes begäran är skyldig att göra en omprövning.⁵¹ Brottsoffermyndigheten är både första och sista instans i brottsskadeärenden och dess beslut kan alltså inte överklagas till någon allmän domstol.⁵²

Nämnden är sammansatt av verksamma domstolsjurister, riksdagsledamöter samt sakkunniga i försäkringsfrågor.⁵³ Riksdagsmännens främsta uppgift är att garantera allmänhetens insyn i verksamheten. Inom myndigheten har nämnden en fristående ställning och den övriga myndigheten fungerar närmare som ett kansli i förhållande till nämnden.⁵⁴ Nämnden utses av regeringen och består av en ordförande, två vice ordförande och tre andra ledamöter.⁵⁵ Dess ordförande och vice ordförande ska antingen vara eller ha varit ordinarie domare.⁵⁶ Muntlig förhandling ska hållas på begäran av sökanden om det inte är uppenbart obehövt. En förhandling anses vara uppenbart obehövt t ex då ärendet inte ska prövas i sak eller då ett beslut inte kommer att gå emot den sökande. Nämnden får dock hålla muntlig förhandling även om den sökande inte begärt det. Rätten till muntlig förhandling infördes år 1999 för att säkerställa rätten till en rättvis och offentlig förhandling enligt artikel 6.1 Europakonventionen. Bestämmelsen ger inte tjänstemän någon skyldighet eller möjlighet till muntlig förhandling utan bestämmelsen är enbart tillämplig vid avgörande i Brottsoffermyndighetens nämnd. Tjänstemännen kan med stöd av 14 § FL handlägga ärenden muntligt.⁵⁷

Nämndens beslut skapar således en intern praxis hos Brottsoffermyndigheten och besluten får en enorm betydelse för utvecklingen av brottsskadeersättnings storlek.⁵⁸ Brottsoffermyndighetens avgörande har blivit vägledande för domstolarna runt om i landet i brist på prejudikat från HD. Egentligen är det ju HD som skapar praxis, men för att kunna skapa prejudikat krävs det att HD faktiskt prövar lämpliga mål, vilket inte sker i tillräcklig utsträckning p.g.a. att det krävs prövningstillstånd. I avsnitt 5.2 visas att det däremot inte råder brist på lämpliga ärenden hos Brottsoffermyndigheten, varpå en omfattande praxis har kunnat utvecklas.⁵⁹ Eftersom myndigheten tar ställning till ett stort antal ersättningsanspråk får

---

⁵¹ Prop. 1998/99:41 s. 43.

⁵² 12 § 2 st. BrL.

⁵³ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 7.

⁵⁴ Ds 1997:45 s. 51 f.

⁵⁵ 13 § 3 st. BrL och prop. 1998/99:41 s. 19.

⁵⁶ 13 § 2 st. BrL.

⁵⁷ 13 a § BrL och prop. 1998/99:41 s. 26 och 43 f.

⁵⁸ Pokorny a.a. s. 6.

⁵⁹ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 27.

de större överblick än de allmänna domstolarna över kränkingsersättningen.⁶⁰

3.2 Handläggning

3.2.1 Betydelsen av dom på skadestånd

När en ansökan om brottsskadeersättning handläggs hos Brottsoffermyndigheten har skadestandsfrågan oftast redan prövats av en domstol. Skadestånd och brottsskadeersättning följer inte i alla avseenden samma regler och domstolens avgörande i skadestandsfrågan kan därmed inte utan vidare läggas till grund för Brottsoffermyndighetens bedömning i ett ärende. Brottsoffermyndigheten är alltså inte bunden av ett domstolsavgörande, utan utför en självständig prövning av ärendet. Domstolens avgörande blir dock i allmänhet vägledande vid prövningen, och brottsskadeersättningen bestäms oftast till samma belopp som det utdömda skadeståndet, särskilt vid hovrättsavgöranden. Ett villkor är då att domstolen gjort en saklig prövning av skadeståndet och att deras beslut inte tillkommit enbart av den orsaken att gärningsmannen medgivit brottsoffrets ersättningsanspråk.⁶¹ Är skadeståndet inte sakprövat av domstolen vidtar myndigheten alltså en egen prövning. Har en TR t ex dömt ut ett skadestånd på 50 000 kr för kränkning, så kan Brottsoffermyndigheten frågå TR:n domslut och bestämma ersättningen till 25 000 kr, vilket ibland kan leda till ganska upprörda brottsoffer. Det kan även finnas andra skäl för Brottsoffermyndigheten att frågå domstolens avgörande i skadestandsfrågan. Exempelvis så kan nya omständigheter ha tillkommit som inte varit kända för domstolen vid deras prövning, rättstillämpningen i skadestandsdelen kan ha varit felaktig eller så kan ersättningsnivån klart ha avvikit från rådande praxis. Fördelen med att Brottsoffermyndigheten kan arbeta med en egen profil är att myndigheten kan medverka till en positiv utveckling av praxis i ersättningsfrågorna hos domstolar och försäkringsbolag. Eftersom Brottsoffermyndigheten är en myndighet som enbart arbetar med brottsofferfrågor är det naturligt att praxisutvecklingen till viss del sker genom deras arbete.⁶² Det finns inget absolut krav på att skadeståndstalan ska ha förts i samband med huvudförhandlingen i domstol för att Brottsoffermyndigheten ska pröva brottsskadeärendet, men vanligtvis vidtas ett sådant förfarande. Av samhällsekonomiska skäl bör dock skadeståndstalan alltid väckas även då bedömningen görs att gärningsmannen inte kan betala skadeståndet. En dom i skadestandsfrågan medför att det blir möjligt för Brottsoffermyndigheten att driva regresstalan mot gärningsmannen i de fall det senare blir känt att gärningsmannens

---

⁶⁰ SOU 1992:84 s. 256 f.

⁶¹ Prop. 1977/78:126 s. 44 och Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 9

⁶² Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 9.

ekonomiska situation förbättrats. Principen om att den som vållat skadan även ska ersätta skadan upprätthålls såldes genom regresstalan.⁶³

När ett ärende inkommit till Brottsoffermyndigheten är det deras ansvar att införskaffa tillfredsställande beslutsunderlag och att göra en fullständig utredning i varje ärende. Normalt sett finns det därför inget behov för den sökande att företrädas av ett biträde.⁶⁴ Om det finns särskilda skäl med hänsyn till den sökandes ekonomiska förhållanden och övriga omständigheter kan ersättning för kostnaden av ett biträde utgå av allmänna medel.⁶⁵

3.2.2 Bevisning för styrkt brott

Den grundläggande förutsättningen för brottsskadeersättning är att skadan hos den sökande uppkommit till följd av ett brott (se nedan 4.1). Om gärningsmannen är känd krävs det i regel antingen en fällande dom eller ett beslut av åklagare att underlåta åtal för att Brottsoffermyndigheten ska pröva ärendet. Det finns alltså inget krav på att gärningsmannen ska fällas till ansvar för brottet. Har den misstänkte avlidit innan skuldfrågan prövats räcker det att vederbörande erkänt brottet vid förundersökningen, eller att det på annat sätt uttryckligen framgår av utredningen att brottet begåtts av den misstänkte.⁶⁶ Vid fällande brottmålsdom behöver Brottsoffermyndigheten inte göra någon särskild prövning av skuldfrågan, eftersom brott redan är styrkt.⁶⁷ Om åklagaren underlåter att väcka åtal är skälet oftast att det inte finns tillräckligt med bevis för att fälla gärningsmannen. Det har hänt att BrN kommit fram till att brott är styrkt, fastän domstolen antingen ogillat ett åtal eller ett skadeståndsyrkande med motiveringen att brott inte är styrkt. Detta är dock extrema undantagsfall. Brottsoffermyndigheten kan sålunda självständigt pröva om det föreligger ett styrkt brott eller inte.⁶⁸

En självständig prövning vidtas också av Brottsoffermyndigheten då någon känd gärningsman inte finns för att avgöra om den sökande skadats genom brott, eller om skadorna möjligtvis har uppkommit genom en olyckshändelse. Vid bedömningen använder myndigheten sig av förundersökningshandlingar, läkarutlåtanden och annan medicinsk dokumentation etc., samt den sökandes egna uppgifter som lämnats vid samtal med handläggare.⁶⁹ Något särskilt högt beviskrav uppställs dock inte utan det är tillräckligt att den sökandes skador med övervägande sannolikhet

---

⁶³ Pokorny a.a. s. 8.

⁶⁴ SOU 1998:40 s. 222.

⁶⁵ 15 § 1 st. BrL.

⁶⁶ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 9 och prop. 1977/78:126 s. 38.

⁶⁷ Romander, Holger: *I Festskrift till Ulf K. Nordenson*, Stockholm 1999, s. 397.

⁶⁸ Conradi a.a. (1989) s. 14 f.

⁶⁹ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 9.

har uppkommit till följd av brott.⁷⁰ Anledningen till det låga beviskravet är att det i princip är omöjligt att få fram full bevisning angående ett brott då gärningsmannen är okänd. Bedömningen av om en skada uppkommit till följd av ett brott sker genom tillämpning av principen om adekvat kausalitet.⁷¹ Förundersökningen ger dock ofta stöd för bedömningen av om något brott föreligger eller inte. I allmänhet saknas det skäl för Brottsoffermyndigheten att frångå polisens eller åklagarens beslut när de avslutat spaningsarbetet eller lagt ned förundersökningen med motiveringen att brott inte kan styrkas. Detsamma gäller vid frikännande dom.⁷² I många fall läggs förundersökningen även ned med motiveringen uteblivet spaningsresultat. Anledning kan vara att gärningsmannen inte påträffats.⁷³ När ett åtal ogillats är det inte självklart att en anmälan om brottsskadeersättning ska lämnas utan bifall, utan det är möjligt att omständigheterna i fallet visar på att brottet begåtts av någon annan än den tilltalade. Ärendet behandlas då på samma sätt som om gärningsmannen vore okänd.⁷⁴

3.2.3 Handläggningstid

I ett regleringsbrev från regeringen uppställs en målsättning om att myndigheten ska handlägga minst 70 procent av brottsskadeärendena inom en fyra månaders period. I fjol, år 2002, avgjordes 77 procent av personskadeärendena på en handläggningstid under fyra månader.⁷⁵ Handläggningstiden är relativt kort och eftersom Brottsoffermyndigheten inte betalar ut brottsskadeersättning vare sig i förskott eller i delbetalningar är snabb handläggning ett krav.

Ett brottsskadeärende kan också delas upp inbördes, d v s att när en post är färdigutredd kan beslut meddelas avseende ersättning för den posten. Det är framför allt viktigt beträffande kränkingsersättningen, eftersom den utgör en stor del av den totala brottsskadeersättningen och det är därför väsentligt för den skadelidande att det inte dröjer alltför länge innan ersättningen utbetalas.⁷⁶

---

⁷⁰ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s 9.

⁷¹ Romander a.a. s. 397.

⁷² Conradi, Erland: *I Festskrift till Lars Welamson*, Stockholm 1987, s. 104.

⁷³ Se t e x referat nr 99, 104 och 120.

⁷⁴ Romander a.a. s. 397.

⁷⁵ Brottsoffermyndighetens årsredovisning 2002, s. 4 och s. 7 f.

⁷⁶ Brottsoffermyndighetens referatsamling, 2000, s. 10 f.

4 Förutsättningar för kränkningersättning

4.1 Brottslig handling

Som tidigare nämnts utgår kränkningersättning endast när någon åsamkats lidande till följd av brott som innefattar angrepp mot person, frihet eller frid.⁷⁷ De brott som först och främst är tänkta att grunda kränkningersättning enligt BrL är mordförsök, misshandel, samt de olika sexualbrotten i 6 kap. 1-7 §§ BrB. Även andra brott som t ex rån, våld- och förgripelse mot tjänsteman, olaga tvång, olaga hot, ofredande, hemfridsbrott, olaga frihetsberövande och övergrepp i rättssak kan emellertid också utgöra grund för kränkningersättning.⁷⁸ Årekränkingsbrott, brytande av post- eller telehemlighet, intrång i förvar och olovlig avlyssning grundar däremot ingen rätt till kränkningersättning enligt BrL.⁷⁹ Brottsskadeersättning lämnas således endast vid allvarligare kränkningar av den personliga integriteten. Är kränkningen inte allvarlig anses inte något lidande uppstå.⁸⁰ Vad som utgör en allvarlig kränkning måste i varje enskilt fall bedömas utifrån samtliga omständigheter. Vem som utsätts för ett visst våld har också betydelse. För att en allvarlig kränkning ska föreligga vid våld mot polismän, ordningsvakter och en del anställda inom kriminalvården och den psykiatriska vården krävs något mer än normalt för att en allvarlig kränkning ska föreligga. I princip har personer i dessa yrkesgrupper att räkna med att mötas med angrepp i tjänsten och har därmed också bättre beredskap för detta.⁸¹

Ersättning för kränkning förutsätter följaktligen ett brottsligt förfarande d.v.s. handlingen ska vara belagd med straff.⁸² Situationer som medger ansvarsfrihet enligt 24 kap. BrB, t ex nöd eller nödvärn, får inte föreligga. Om en person värjer sig mot angrepp och beviljas ansvarsfrihet, utesluter det straffbarhet för vederbörande. Brottsskadeersättning kan som följd av detta inte utbetalas för den skada som vållats genom den ansvarsbefriande handlingen. Fortsättningsvis ska de objektiva rekvisiten i en straffbestämmelse vara uppfyllda, liksom de subjektiva rekvisiten uppsåt eller oaktsamhet. För lagens tillämpning spelar det ingen roll om brottet är straffbart vid uppsåtligt handlande eller vid oaktsamt beteende.⁸³ Kränkning

---

⁷⁷ 2 § 2 st. BrL.

⁷⁸ Ds Ju 1987:1 s. 27, Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000 s. 14 och prop. 2000/01:68 s. 64.

⁷⁹ Jfr 2 kap 3 § SkL, där årekränkingsbrott grundar ersättning för kränkning. Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 14. Jfr SOU 1992:84 s. 282 f.

⁸⁰ Prop. 1987/88:92 s. 7.

⁸¹ Prop. 2000/01:68 s. 50.

⁸² 1 kap. 1 § BrB.

⁸³ Prop. 1977/78:126 s. 38.

ersätts i regel enbart om den skadelidande blir utsatt för en uppsåtlig handling, eftersom det normalt krävs uppsåt för att kunna kränka någons människovärde. Undantagsvis kan ett oaktsamhetsbrott utgöra grund för kränkingsersättning, men det fordras speciella omständigheter vid brottstillfället, som är så försvårande att händelsen närmar sig en uppsåtlig handling. En oaktsam handling kan komma att få samma kränkande innebörd som en avsiktlig handling på den skadelidandes integritet.⁸⁴

Det finns inte något krav på att gärningsmannen ska ha fällts till ansvar för brottet för att ersättning ska utgå. Om det hade varit en förutsättning vore det inte möjligt att utbetala brottsskadeersättning vid psykiskt lidande då gärningsmannen antingen är okänd eller då det saknas dom p.g.a. ett ogillat åtal. Det spelar inte heller någon roll att gärningsmannen inte kan dömas till påföljd för brottet han begått av den anledning att han inte fyllt 15 år eller att han lider av en allvarlig psykisk störning.⁸⁵ För att brottsskadeersättning ska utgå krävs således att det står klart att skadan orsakats till följd av brott.

I första hand är BrL tillämplig på skador, som inträffat i Sverige. Vid kränkning, och personskador, är lagen emellertid även tillämplig om brottet begåtts utomlands mot en person som vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.⁸⁶ Hemvist innebär stadigvarande bosättning, med avsikt att under en inte alltför kort tidsperiod stanna kvar i landet.⁸⁷ Det är således bosättningen vid brottstillfället som avgör om lagen är tillämplig och inte brottsoffrets medborgarskap. Även om ett brott begåtts i Sverige kan brottet sakna anknytning till Sverige och det kan anses orimligt att skadan ska ersättas av svenska statsmedel. Här avses brott som rent formellt begåtts i Sverige vid antingen flygning över svenskt luftrum utan att planet landat eller då ett fartyg passerar förbi svenskt farvatten. Ett brott som begåtts utomlands mot en person som har hemvist i riket kan också sakna anknytning till Sverige. Här avses bl.a. fall då en utländsk medborgare har hemvist i Sverige då han skadas utomlands, men när ersättningsfrågan ska prövas bor han åter i sitt hemland. I sådana situationer anses det också orimligt att skadan ska ersättas av svenska statsmedel. Undantagsregeln är alltså ämnad att skära bort ytterlighetsfall, där det helt saknas motiv för svenska statens engagemang. Regeln ska dock tillämpas oerhört restriktivt.⁸⁸ Möjligheten att få brottsskadeersättning för brott som begåtts utomlands med kränkning som följd infördes den 1 januari år 2002 i BrL.⁸⁹

---

⁸⁴ NJA 1997 s. 315 och 1997 s. 572.

⁸⁵ 1 kap. 6 § BrB och Conradi a.a. (1989) s. 14 f.

⁸⁶ 1 § 2 st. BrL.

⁸⁷ Conradi a.a. (1989) s. 20.

⁸⁸ Prop. 1977/78:126 s. 39.

⁸⁹ SFS 2002:346

4.2 Avräkning av samtlig övrig ersättning

Det karaktäristiska för den statliga brottsskadeersättningen är att den är av subsidiär natur, vilket innebär att ersättning endast kan erhållas i de fall ersättning inte kan fås från annat håll.⁹⁰ Följaktligen betyder detta att andra ersättningsbelopp som redan har utbetalats eller kan förväntas bli utbetalade i form av skadestånd ska avräknas från brottsskadeersättningen, samt annan ersättning som den skadelidande kan ha rätt till p.g.a. skadan.⁹¹ Avräkning ska göras oavsett om den sökande utnyttjat rätten till annan ersättning eller ej. Först och främst ska skadeståndet som domstolen dömt ut, vilket förutsätter att det finns en känd gärningsman, drivas in av kronofogdemyndigheten. Kronofogdemyndigheten kontakter den skadelidande via brev efter att de fått tillsänt sig en kopia av domen, och frågar om vederbörande vill ha hjälp med indrivning av skadeståndet. Besvaras brevet jakande påbörjar kronofogdemyndigheten en undersökning av gärningsmannens ekonomiska förhållanden och dess möjliga betalningsförmåga. Har gärningsmannen utmättningsbara tillgångar eller utmättningsbar inkomst driver kronofogdemyndigheten in skadeståndet till den skadelidande.⁹² Garantin med brottsskadesystemet är att den skadelidande får kompensation, samtidigt som gärningsmannen inte fritas från sitt ansvar att betala skadeståndet.⁹³ Visar det sig under undersökningens gång att gärningsmannen inte har någon möjlighet att betala skadeståndet eller att gärningsmannen är okänd måste det undersökas om det finns någon försäkring som träder in och täcker skadan.⁹⁴ Ofta har försäkringstagare inte en aning om vilka försäkringar de innehar och vad de täcker för skador. De flesta hemförsäkringar innehåller ett överfallsskydd, som utgör en obligatorisk del av hemförsäkringen, och ersätter skada till följd av misshandel eller annat uppsåtligt våld såsom t ex våldtäkt och rån. Ersättning för kränkning ingår i överfallsskyddet. För att kränkning ska ersättas kräver de flesta försäkringsbolagen att försäkringstagaren även har ådragit sig en personskada. Försäkringsvillkoren är inte tydliga på denna punkt. Överfallsskyddet i If:s hemförsäkring stadgar att personskada ersätts, *och/eller* kränkning av den personliga integriteten.⁹⁵ Formuleringen tyder dock på att kränkning kan ersättas separat från en eventuell personskada. Överfallsskyddet är förenat med diverse undantag för tillämplighet, vilket medför att försäkringen inte är heltäckande och försäkringstagaren kan som följd av detta nekas ersättning. Försäkringen gäller t ex inte då försäkringstagaren utan skälig anledning utsatt sig för risk att bli skadad, då försäkringstagaren i samband med att han skadats gjort sig skyldig till uppsåtligt brott och då försäkringstagaren varit påverkad av alkohol eller narkotika. Det är således upp till försäkringstagaren själv att visa att det

---

⁹⁰ Prop. 1977/78:126 s. 20.

⁹¹ 6 § BrL och 7 § 2 st. BrL.

⁹² *Till dig som utsatts för brott*, broschyr utgiven av Brottsoffermyndigheten 2002, s. 17.

⁹³ Romander a.a. s. 395.

⁹⁴ *Information om Brottskadlagen*, broschyr utgiven av Brottsoffermyndigheten 2002, s.

3.

⁹⁵ If:s hemförsäkringsvillkor, s. 14.

saknas samband mellan skadan och påverkan. Vidare gäller försäkringen inte heller vid skada i samband med yrkes- eller tjänsteutövning eller annan förvärvsverksamhet.⁹⁶ Hos Länsförsäkringar och If gäller inte överfallsskyddet om försäkringstagaren blir skadad av någon annan som omfattas av försäkringen. Offer och gärningsman tillhör då samma hushåll.⁹⁷ Hos Trygg-Hansa och Folksam gäller överfallsskyddet inte om den försäkrade bor tillsammans med gärningsmannen.⁹⁸ Många gånger är det försäkringstagarens man eller sambo som är gärningsman, vilket innebär att misshandel som sker i hemmet och de flesta incestfallen faller utanför försäkringsskyddet.⁹⁹ Trygg-Hansas hemförsäkringsvillkor räknar specifikt upp vilka brott som ersätts, och beloppet de ersätts med. Av sexualbrotten är det endast våldtäkt och sexuellt tvång som ersätts, vilket innebär att t ex sexuellt utnyttjande av underårig helt faller utanför försäkringens tillämpningsområde.¹⁰⁰

Ansvarsförsäkringen täcker försäkringstagarens ansvar om vederbörande blir krävd på skadestånd för en orsakad personskada. Försäkringen gäller inte vid skador som uppstått i samband med uppsåtligt brott. Hos If gäller inte försäkringen vid skador som uppstått i samband med uppsåtligt brott som skulle kunna leda till fängelse. Trygg-Hansa lämnar ersättning även om skadan uppstått i samband med uppsåtligt brott om gärningsmannen är under 12 år. Den skadelidande har många gånger inte heller framgång med att få skadestånd från gärningsmannens ansvarsförsäkring. Liksom överfallsskyddet är ansvarsförsäkringen en obligatorisk del av hemförsäkringen.¹⁰¹

Dessvärre har inte alla människor en giltig hemförsäkring och då finns det ingen möjlighet alls till ersättning. Människor som saknar hemförsäkring är oftast ekonomiskt svaga, vilka varken har någon egendom att skydda eller försöker minska sina utgifter.¹⁰² Arbetsmarknadsförsäkringar, AMF, är försäkringar som bygger på kollektivavtal mellan arbetsmarknadens parter, och ersätter vanligtvis fysisk och psykisk skada som uppstått till följd av brott i arbetet.¹⁰³ De flesta arbetstagare omfattas av en AMF-försäkring och gemensamt för denna typ av försäkringar är att de inte lämnar ersättning för kränkning av den personliga integriteten. Bank-, post- och butiksbrån, samt våld eller hot mot tjänsteman är vanligt förekommande arbetsskador, där

---

⁹⁶ If:s hemförsäkringsvillkor, s. 14, LF:s hemförsäkringsvillkor, s. 32, TH:s hemförsäkringsvillkor, s. 35 och Folksams hemförsäkringsvillkor, s. 25.

⁹⁷ LF:s hemförsäkringsvillkor, s. 32 och If:s hemförsäkringsvillkor, s. 14.

⁹⁸ TH:s hemförsäkringsvillkor, s. 35 och Folksams hemförsäkringsvillkor, s. 25.

⁹⁹ Schönning, Ola. Svendenius, Marie: *Skadad – vart vänder jag mig? – vilken ersättning kan jag få?*, Stockholm 1999, s. 29.

¹⁰⁰ TH:s hemförsäkringsvillkor, s. 35.

¹⁰¹ 33 § KFL och LF:s hemförsäkringsvillkor, s. 25, TH:s hemförsäkringsvillkor, s. 41, Folksams hemförsäkringsvillkor, s. 53 och If:s hemförsäkringsvillkor, s. 11.

¹⁰² Hellner, Jan. Johansson, Svante: *Skadeståndsrätt*, Stockholm 2000, s. 184.

¹⁰³ Hellner, Johansson a.a. s. 298 f. och Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 14.

Brottsoffermyndigheten träder in och lämnar kränkingsersättning.¹⁰⁴ Det är inte heller ovanligt att arbetsgivare och fackliga organisationer tecknar försäkringar som gäller på fritiden för sina arbetstagare och medlemmar.¹⁰⁵ Olycksfallsförsäkringar ersätter inte psykiskt lidande till följd av kränkning av den personliga integriteten, eftersom lidande p.g.a. kränkning inte utgör kroppsskada. Däremot kan ersättning utgå för sveda och värk, lyte och men, samt olägenheter i övrigt.¹⁰⁶ Avräkningen som sker ska inte förväxlas med jämkning av skadestånd (se nedan 5.3). Av naturliga skäl skiftar behovet av brottskadeersättning från land till land beroende på omfattningen av det gällande försäkringsskyddet i det aktuella landet.¹⁰⁷

4.3 Preskription

För att Brottsoffermyndigheten ska handlägga ett ärende om brottskadeersättning gäller en preskriptionsfrist om två år. Den tidpunkt när ifrån fristen gäller varierar emellertid. Har allmänt åtal väckts till följd av brottet, ska ansökan göras inom två år från den dagen då domen eller det slutliga beslutet vunnit laga kraft.¹⁰⁸ Om allmänt åtal inte har väckts, men en förundersökning har inletts gäller tidpunkten istället från den dag då förundersökningen lagts ned eller avslutats.¹⁰⁹ I övriga fall gäller preskriptionsfristen från den dag då brottet begicks.¹¹⁰ Om en nedlagd förundersökning återupptas börjar en ny tidsfrist att löpa.¹¹¹

Innan BrL kom till fanns ingen regel om att ansökan skulle göras inom en bestämd tidpunkt. Ordningsskäl talade dock för att en preskriptionsfrist infördes i samband med BrL:s tillkomst, och två år bedömdes vara en lämplig tidsgräns. Preskriptionsfristen gällde enbart från dagen då brottet begicks. En fast tidsgräns ansågs emellertid kunna leda till oskäliga konsekvenser för den skadelidande. Om förseningen ansågs vara ursäktlig och det var viktigt för den skadelidande att få sin skada ersatt fanns likväl en möjlighet att pröva ansökan om brottskadeersättning.¹¹² Möjligheten att fristen kan räknas från andra tidpunkter än den dagen då brottet begicks infördes för att slippa många av de onödiga ansökningar som inkom till Brottsoffermyndigheten. Samtidigt som det finns ett behov av att ansökningarna om brottskadeersättning inte inkommer alltför lång tid efter att brottet begåtts eller det rättsliga förfarandet har avslutats, måste det finnas rimligt med tid att undersöka möjligheten till ersättning från någon försäkring, och rimligt med tid att indriva skadeståndet innan en ansökan om

---

¹⁰⁴ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 14.

¹⁰⁵ Rubing, Per: *I Advokaten* 1996, häfte 3, s. 6.

¹⁰⁶ Schönning, Svendenius a.a. s. 39 ff.

¹⁰⁷ Romander a.a. s. 395.

¹⁰⁸ 14 § 1 st. 1 men. BrL.

¹⁰⁹ 14 § 1 st. 2 men. BrL.

¹¹⁰ 14 § 1 st. in fine. BrL.

¹¹¹ Prop. 1998/99:41 s. 45.

¹¹² Prop. 1977/78:126 s. 53.

brottsskadeersättning lämnas in till Brottsoffermyndigheten.¹¹³ Likväl finns det enligt gällande rätt möjlighet för Brottsoffermyndigheten att pröva en för sent inkommen ansökan om det föreligger synnerliga skäl.¹¹⁴ Ventilregeln ska endast tillämpas i undantagsfall. Synnerliga skäl anses föreligga när det är orimligt eller stötande att kräva att den sökande skulle ha lämnat in sin ansökan i tid. Regeln bör bli aktuell främst i de fall där sökanden inte kunnat råda över sin situation och därmed inte varit i stånd att lämna in ansökan i tid. Om ett litet barn blir utsatt för misshandel eller sexuellt övergrepp är barnet således helt beroende av att en vuxen ansöker om brottsskadeersättning innan tidsfristen löper ut. Har ingen vuxen vidtagit ett ansökansförfarande om brottsskadeersättning kan synnerliga skäl anses finnas att pröva ett yrkande om ersättning då barnet blivit äldre. Synnerliga skäl kan också finnas då den sökande drabbats av en allvarlig sjukdom och på den grunden varit förhindrad att själv ta vara på sin rätt. Det förhållandet att den sökande saknat kännedom om systemet om brottsskadeersättning är inte att betrakta som synnerliga skäl.¹¹⁵

Som en yttersta preskriptionstid av en fordran på brottsskadeersättning gäller samma frist som för en fordran på skadestånd i anledning av brott.¹¹⁶ En fordran på skadestånd med anledning av brott preskriberas tidigast tio år efter brottet, men tiden kan i vissa fall förlängas. 3 § PreskL anknyter till bestämmelserna om åtalspreskription i 35 kap. BrB. Framför allt vissa brott om sexuella övergrepp på barn är väsentliga, eftersom åtalspreskriptionen börjar löpa först sedan målsäganden fyllt 15 år.¹¹⁷ Barn förmår oftast inte att berätta att de blivit utsatta för sexuella övergrepp förrän i tonåren och undantagsregeln medger sålunda ändå en möjlighet att få brottsskadeersättning efter den allmänna preskriptionstiden på tio år gått ut.¹¹⁸ Reglerna gäller också om brottet har begåtts utomlands.¹¹⁹

4.4 Polisanmälan

Som regel prövar Brottsoffermyndigheten endast en ansökan om brottsskadeersättning, om brottet anmälts till åklagare eller polismyndighet. Om den sökande kan visa godtagbara skäl till att någon anmälan inte gjorts utgör avsaknaden av en polisanmälan inget hinder för prövning av ansökan.¹²⁰ Polisen kan t ex på egen hand ha fått kännedom om brottet och utrett saken eller så tillhör kanske gärningsmannen och den skadelidande samma familj. Faktumet kvarstår att om en polisanmälan görs kan

---

¹¹³ Prop. 1998/99:41 s. 31 f.

¹¹⁴ 14 § 2 st. BrL.

¹¹⁵ Prop. 1998/99:41 s. 45 f.

¹¹⁶ 14 § 4 st. BrL hänvisar till 3 § PreskL.

¹¹⁷ 35 kap. 4 § 2 st. BrB.

¹¹⁸ Prop. 1998/99:41 s. 34.

¹¹⁹ Ds 1997:45 s. 78.

¹²⁰ 14 § 3 st. BrL.

grundläggande uppgifter säkras inför den fortsatta utredningen. Görs ingen polisanmälan eller om den görs för sent finns risken att den sökande inte kan styrka att han blivit utsatt för brott.¹²¹ När gärningsmannen är okänd ligger således förundersökningshandlingar i kombination med annan dokumentation till grund för bedömningen om skadan uppkommit till följd av brott i det aktuella fallet.¹²²

---

¹²¹ Prop. 1977/78:126 s. 53 f.

¹²² Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 9.

5 Bestämmande av kränkningers ersättning

5.1 Allmänna ersättningsprinciper

Som nämnts ovan (se 2.3) fastställs ersättningen för psykiskt lidande och ersättningen för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men, samt särskilda olägenheter efter olika kriterier och ska därför ersättas i separata poster. Ersättningen för kränkning sker således helt fristående från ersättningen vid personskada. Utmärkande för beräkningen av den ideella ersättningen vid personskada är att den bestäms tämligen schablonmässigt efter vissa hjälptabeller, vilka har fastställts för olika vanligen förekommande skador.¹²³ Hjälptabellerna revideras med jämna mellanrum med hänsyn till penningvärdets förändringar och nya värderingar i samhället och de utarbetas av Trafikskadenämnden, som har att verka för en enhetlig och skälig personskadereglering.¹²⁴ Hjälptabellerna, som växte fram redan på 1950-talet, har en rådgivande karaktär och har accepterats som allmänt vägledande i såväl SkL:s förarbeten som i HD:s praxis.¹²⁵ Även Brottsoffermyndigheten använder i stor utsträckning Trafikskadenämndens hjälptabeller som riktlinjer vid bestämmande av den ideella ersättningen vid personskador.¹²⁶ De normer som nu används, vilka framgår av tabellerna, kan sägas ha tillkommit genom ett samspel mellan HD:s praxis och försäkringsbolagens praxis.¹²⁷ Den ideella ersättningen måste bestämmas relativt schablonmässigt, eftersom omständigheterna i det enskilda fallet inte utgör tillräckligt underlag för en konsekvent och rättvis bedömning. Det finns således inga objektiva grunder enligt vilka man skulle kunna mäta den förlust som skadan medfört för den skadelidande.¹²⁸

Vid bestämmande av brottsskadeersättning vid kränkning finns det inte några hjälptabeller motsvarande de ovannämnda att tillämpa. Det är självfallet inte möjligt att objektivt mäta det lidande som en person upplever i samband med en kränkning, eftersom det i princip endast är den skadelidandes egna uppgifter som ligger till grund för bedömningen. Vissa personer har förmåga att argumentera och beskriva sitt lidande. Andra personer, t ex barn, kan endast i begränsad omfattning ge uttryck för sitt lidande. Det går inte heller att bortse från att den skadelidande omedvetet eller medvetet överdriver sina upplevelser, liksom att olika människor

---

¹²³ Nilsson, Edvard: I *NJMF* 1990 del 1, Reykjavik 1990, s. 110.

¹²⁴ IFU: *Ersättning vid personskada*, Stockholm 2002, s. 111 och SOU 1995:33 s. 180.

¹²⁵ Roos, Carl Martin: *Ersättningsrätt och Ersättningsystem*, Stockholm 1990, s. 155 och SOU 1995:33 s. 82 och s. 93.

¹²⁶ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 10.

¹²⁷ Bengtsson, Bertil. Strömbäck, Erland: *Skadeståndslagen – en kommentar*, Stockholm 2002, s. 185.

¹²⁸ Prop. 1975:12 s. 111.

många gånger upplever en händelse på olika sätt.¹²⁹ Utgångspunkten vid bestämmandet av ersättningen är istället en skönsmässig bedömning av lidandet, vilken är baserad på etiska och sociala värderingar som är förhärskande i samhället.¹³⁰ Vid bedömningen ser man till de enskilda brottens karaktär, och vilken kränkning som typiskt sett kan antas ha uppkommit genom det brottsliga angreppet.¹³¹ Eftersom kränkingsersättningen i stor utsträckning bestäms efter ledning av objektiva faktorer, har det lett till att vissa schabloner har skapats. Det är av naturliga skäl inte lämpligt att schablonerna anges i lagtexten, eftersom det måste finnas utrymme för att kunna ta hänsyn till avvikelser vid bedömningen i de enskilda fallen.¹³² Ersättningen varierar således inte med hänsyn till hur de enskilda brottsoffren har påverkats av brottet.¹³³ I särskilda fall kan dock hänsyn tas till subjektiva faktorer vid bedömningen, såsom intensiteten i den skadelidandes upplevelser av kränkningen. Om kränkningen i det enskilda fallet varit betydligt allvarigare eller onekligen lindrigare än normalt bör avsteg alltså kunna göras från den alltmör schablonmässiga bedömningen.¹³⁴ Sexualbrotten ersätts med olika standardiserade normalbelopp, men det gör även mordförsök, dråp och grov misshandel. Normalbeloppen fungerar således som riktlinjer för Brottsoffermyndigheten och syftet är att skapa en enhetlig praxis av den ideella ersättningen. En individuell prövning görs i varje enskilt fall, vilket medför att avsteg kan göras från den allmänna nivån.¹³⁵ De etiska och sociala värderingar som råder i samhället ska spegla nivån för kränkingsersättning.¹³⁶ Vid våldsbrotten, förutom mordförsök och dråp, är däremot omständigheterna alldeles för varierande i de olika fallen att det ska anses meningsfullt att ställa upp olika normalbelopp, men en enhetlig praxis förutsätter ändå en viss schablonisering.¹³⁷

Brottsskadeersättning med anledning av kränkning bedöms enligt skadeståndsrättsliga principer, 5 kap. 6 § 1 st. SKL.¹³⁸ År 2002 infördes i paragrafen ett antal grundläggande faktorer, som räknas upp i fem punkter (se nedan), vilka i hög grad är ägnade att påverka graden av kränkning och därmed även ersättningens storlek. Omständigheter som bör beaktas vid bedömningen av kränkingsersättningens storlek infördes därmed i lagtexten. Grundläggande är att ersättningen bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till *handlingens art och varaktighet*. Vissa arter av brott orsakar allvarigare kränkning av den personliga integriteten än andra, t ex sexualbrott och allvarigare våldsbrott. Upprepade övergrepp och övergrepp

---

¹²⁹ SOU 1992:84 s. 233.

¹³⁰ Prop. 1972:5 s. 572.

¹³¹ Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 270 f. och Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 13.

¹³² SOU 1992:84 s. 256.

¹³³ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 12 f.

¹³⁴ Prop. 2000/01: 68 s. 51.

¹³⁵ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 11 ff.

¹³⁶ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 4, Nummer 2, 1999.

¹³⁷ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 15.

¹³⁸ 5 § 2 st. BrL hänvisar till 5 kap. 6 § 1 st. SKL.

som varar under en längre tidsperiod innebär svårare kränkning av den personliga integriteten än enstaka övergrepp.¹³⁹

Vid bedömningen av ersättningen ska dessutom särskilt beaktas om handlingen *haft förnedrande eller skändliga inslag* (p.1). De brott som särskilt visar på förnedrande och skändliga inslag är sexualbrotten, vilka är förenade med skamkänslor hos offret och upplevs i hög grad kränkande. I synnerhet anses gruppvåldtäkter vara särskilt förnedrande och skrämmande för offret. Har övergreppet varit förenat med sadistiska eller perversa inslag kan det påverka bedömningen, likväl när övergreppet involverat oral- eller analsex.¹⁴⁰ Våldsbrott kan också innehålla inslag av förnedring och kränkning t ex om tortyr eller stympning används i samband med våldsutövandet. Våld och hot som tar sig uttryck i allvarliga trakasserier i samband med t ex misshandel av någon närstående, där våldet varit ägnat att bryta ner dennes självförtroende, hör också till denna grupp. Detta är särskilt utmärkande vid kvinnomisshandel inom familjen.¹⁴¹

Vidare ska vid bedömningen särskilt beaktas om handlingen *varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa* (p.2). Här åsyftas framför allt våldsbrott som har utförts med betydande hänsynslöshet eller grymhet, vilket medför stort lidande för brottsoffret. Hit räknas de flesta fall av mordförsök och dråp, men även andra våldsbrott som är av allvarligt slag kan innefattas. Detta betyder dock inte att alla former av grov misshandel är ägnade att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa.¹⁴² Även vid sexualbrott, t ex när en HIV-smittad person våldtar någon och utsätter den personen för en risk att bli smittad, kan fruktan för sitt liv eller sin hälsa framkallas.¹⁴³

Om handlingen *riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet* (p.3) ska detta också särskilt beaktas. Brottsoffrets oförmåga att försvara sig eller på annat sätt värja sig mot angreppet har då utnyttjas av gärningsmannen. Beteendet är särskilt utmärkande vid brott mot små barn och mot gamla personer, men även mot personer som är svårt utvecklingsstörda, psykiskt störda och de personer som p.g.a. fysiska förutsättningar inte har möjlighet att göra motstånd. Hänsyn kan också tas till om brottsoffret haft tillfälliga svårigheter att värja sig mot angreppet då vederbörande varit antingen berusad, drogad eller medvetlös. Särskilt de fall då gärningsmannen har drogat sitt offer ska beaktas.¹⁴⁴

Har handlingen *inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande* (p.4) ska även detta särskilt beaktas vid bedömningen av ersättningens storlek. Bestämmelsen tar främst sikte på sexuellt

---

¹³⁹ 5 kap. 6 § 1 st. SkL och Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 273.

¹⁴⁰ SOU 1992:84 s. 276 f.

¹⁴¹ Prop. 2000/01:68 s. 74 och SOU 1992:84 s. 277.

¹⁴² Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 274.

¹⁴³ SOU 1992:84 s. 278.

¹⁴⁴ Prop. 2000/01:68 s. 75 och SOU 1992:84 s. 279.

utnyttjande av underåriga. Barn som befinner sig i ett tidigt stadium av puberteten kan uppleva kränkningen som särskilt svår. Även andra förtroendeförhållande kan påverka graden av kränkning såsom då en arbetsgivare t ex utnyttjar en arbetstagares beroendeställning genom hot om att arbetstagaren riskerar att förlora sin anställning om vederbörande motsätter sig närmanden av arbetsgivaren etc.¹⁴⁵

Slutligen bör den omständigheten räknas med i bedömningen om handlingen varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet (p.5). Situationer som kan tänkas omfattas är då en person misshandlats eller ofredats inför allmänhetens åskådan. I första hand avses egentligen med punkten 5 ärekränkingsbrotten och i synnerhet förtal, men eftersom BrL inte ersätter ärekränkingsbrott inskränks punktens användningsområde något vid bestämmandet av ersättningen enligt BrL.¹⁴⁶

Enligt förarbetena kan även andra omständigheter i det enskilda fallet vara betydelsefulla vid bedömningen, förutsatt att de knyter an till brottsoffrets lidande och kränkningen. Omständigheter som parternas ekonomiska förhållanden knyter inte an till kränkningen och påverkar därmed inte bedömningen av kränkningsersättningens storlek. De omständigheter som räknas upp i lagtexten är de mest grundläggande faktorerna vid bestämmandet av kränkningsersättningen, men det är ingen uttömmande uppräknig. Det är således rättstillämpningens huvudsakliga uppgift att i det enskilda fallet bestämma vad som ska beaktas, eftersom det inte är möjligt att räkna upp alla relevanta omständigheter i lagen.¹⁴⁷ Syftet med införandet av de grundläggande faktorerna var huvudsakligen att förtydliga de omständigheter som beaktades i lagtexten. Införandet borde dock i vissa fall möjliggöra en generösare bedömning gentemot brottsoffret.¹⁴⁸

Kränkningens ersättning låg länge i Sverige på en betydligt lägre nivå än i andra jämförbara länder. I SOU 1992:84 förespråkades en höjning av kränkningens ersättning framför allt vid sexualbrott och andra grova våldsbrott. Som nedan ska redogöras för har betydande höjningar skett av de olika ersättningsnivåerna, och höjningarna är större än förändringarna av penningvärdet. Sveriges ersättningsnivåer ligger således inte längre särskilt lågt vid en internationell jämförelse.¹⁴⁹

5.1.1 Lägsta nivån för kränkningens ersättning

För att ett lidande ska anses uppkomma krävs att den personliga integriteten blivit allvarligt kränkt genom en brottslig handling (se ovan 4.1). Ett sådant

---

¹⁴⁵ SOU 1992:84 s. 238 f.

¹⁴⁶ Prop. 2000/01:68 s. 75.

¹⁴⁷ Prop. 2000/01:68 s. 52 och SOU 1992:84 s. 276.

¹⁴⁸ Prop. 2000/01:68 s. 53.

¹⁴⁹ Prop. 2000/01:68 s. 55 och SOU 1992:84 s. 253 f.

lidande kan idag inte uppskattas till ett lägre belopp än 5 000 kr. Kommer ett lägre belopp i fråga utgör det inte en allvarlig kränkning och förutsättningarna för att erhålla ersättning är därmed inte uppfyllda.¹⁵⁰ Det är Kommittén om ideell skada som har förordnat om en nedre gräns.¹⁵¹ Brottsoffermyndighetens föregångare, BrN, ansåg i sin praxis att sådant lidande inte kunde uppskattas till ett lägre belopp än 3 000 kr. Med hänsyn till förändringarna av penningvärdet och att de allmänna nivåerna för kränkingsersättning har höjts ansåg Brottsoffermyndigheten att beloppet borde höjas till 5 000 kr. I de fall Brottsoffermyndigheten undantagsvis betalat ut lägre ersättning är det för att den sökande inte har yrkat på högre ersättning.¹⁵²

5.1.2 Övre gräns för kränkingsersättning

I de flesta länder finns en övre gräns för brottsskadeersättning. I Sverige är den översta gränsen avseende kränkingsersättning tio gånger det prisbasbelopp som gäller då ersättningen bestäms.¹⁵³ Prisbasbeloppet är idag 38 600 kr och den översta gränsen är därmed för närvarande 386 000 kr.¹⁵⁴ Har en person skadats och fått sin personliga integritet kränkt vid flera olika brott som är oavhängiga av varandra, gäller taket på tio basbelopp varje skadetillfälle.¹⁵⁵ Den högsta ersättning som utbetalats för kränkning är 300 000 kr.¹⁵⁶ Det finns således utrymme att utbetala högre ersättning innan taket slår till. Det finns även en övre gräns på 20 basbelopp för personskadeersättningen.¹⁵⁷

5.2 Praxis avseende kränkingsersättning

5.2.1 Sexualbrott mot vuxna

5.2.1.1 Våldtäkt

Brottsoffermyndighetens norm för kränkingsersättning vid våldtäkt har alltsedan år 1994 fram tills år 1999 varit 50 000 kr. Däremellan har den varit oförändrad. De båda förstrefererade målen nedan ledde till en höjning av

---

¹⁵⁰ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 29.

¹⁵¹ SOU 1992:84 s. 270.

¹⁵² Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 14 och 29 f.

¹⁵³ 11 § 2 st. BrL.

¹⁵⁴ AFL 1 kap 6 § och Förordning (2002:709) om prisbasbelopp och förhöjt prisbasbelopp för år 2003.

¹⁵⁵ Conradi a.a. (1989) s. 86.

¹⁵⁶ Se referat nr 72 och supplement: Grovt sexuellt utnyttjande av underårig,

www.brottsoffermyndigheten.se/referatsamling/supplement.htm.

¹⁵⁷ 11 § 1 st. BrL och prop. 2000/01:68 s. 80.

den allmänna nivån av kränkingsersättningen vid våldtäkt. Nivån höjdes år 1999 därmed till 75 000 kr. HD hade vid tidpunkten inte prövat något våldtäktsfall på länge, vilket medförde att Brottsoffermyndigheten inte kunde anpassa nivån till HD:s utveckling. HD hade däremot bedömt ersättningsnivån för kränkning vid andra brott än sexualbrott, och vid en jämförelse med de höjda ersättningsnivåerna ansåg Brottsoffermyndigheten att det var rimligt att nivån även skulle höjas för våldtäkt.¹⁵⁸ Syftet var att ersättningsnivån vid våldtäkt skulle komma i en rimlig nivå i förhållande till HD:s andra avgöranden.¹⁵⁹ Efter det att 2 § 2 st. införts i BrL år 1988 var normalbeloppet för kränkning 20 000 kr och år 1990 höjdes ersättningen till 40 000 kr.¹⁶⁰ Detta är onekligen ett väldigt bra exempel på hur ersättningen har höjts. Den allmänna nivån för kränkingsersättning vid våldtäkt är idag följaktligen 75 000 kr.

En kvinna som var kraftigt berusad fick efter ett restaurangbesök erbjudande om skjuts hem av en man, som tvingade sig till samlag med kvinnan i bilen. HovR:n förpliktade mannen att utge skadestånd med 50 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten tillerkände kvinnan kränkingsersättning med 75 000 kr, och anförde att den allmänna nivån för kränkingsersättning vid våldtäkt, om 50 000 kr, var för låg (Dnr 1042/99).

En kvinna träffade en man på ett diskotek. Hon följde på kvällen med mannen på en promenad i en park då han tilltvingade sig samlag med kvinnan. TR:n förpliktade mannen att utge skadestånd med 50 000 kr för kränkning. HovR:n fastställde TR:n domslut. Brottsoffermyndigheten tillerkände kvinnan kränkingsersättning med 75 000 kr med samma motivering som ovan (Dnr 1604/99).

En kvinna blev våldtagen av sin före detta man vid två olika tillfällen. Våldtäkterna skedde när mannen var på besök i hennes bostad. Mannen använde kraftigt tvång vid våldtäkterna och hotade även kvinnan med tårgasspray. HovR:n förpliktade den före detta mannen att utge skadestånd med 60 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten konstaterade att även om normalnivån för kränkingsersättning vid våldtäkt har höjts till 75 000 kr, fann de mot bakgrunden i detta fall att kränkingsersättning skulle utgå med 85 000 kr, eftersom kvinnan blivit våldtagen två gånger av sin före detta man (Dnr 1783/99).

En kvinna blev våldtagen av sin man vid sju till åtta tillfällen under en tidsperiod på knappt två månader. I samband med våldtäkterna misshandlade mannen även kvinnan, förde våld mot hennes underliv med hjälp av ”sexuella hjälpmedel” och tog strypgrepp om hennes hals. Mannen uttalade också hot till kvinnan om att döda henne. HovR:n förpliktade mannen att utge skadestånd med 60 000 kr för kränkning.

---

¹⁵⁸ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 4, Nummer 2, 1999.

¹⁵⁹ Se referat nr 1.

¹⁶⁰ Svendenius, Marie: I *SvJT* 1990 s. 388 och I *SvJT* 1991 s. 807.

Brottsoffermyndigheten bestämde kränkingsersättningen till 100 000 kr mot bakgrund av att den allmänna nivån för våldtäkt låg på 75 000 kr, och med hänsyn till arten och frekvensen av den brottslighet som kvinnan blivit utsatt för (Dnr 6461/99).

5.2.1.2 Försök till våldtäkt

Då en man skjutsade en 20-årig kvinna hem försökte han våldföra sig på henne. Han hotade bl.a. att förstöra hennes ansikte med en hammare. Kvinnan lyckades dock fly från platsen. TR:n förpliktade mannen att utge skadestånd med 25 000 kr och dömde honom för försök till våldtäkt. Brottsoffermyndigheten tillerkände kvinnan kränkingsersättning med 40 000 kr, vilket är drygt hälften av den summan som skulle ha utgått vid fullbordat brott (Dnr 6683/99).

5.2.2 Sexualbrott mot barn

5.2.2.1 Grovt sexuellt utnyttjande av underårig

Den allmänna nivån för kränkingsersättning vid grova sexualbrott mot barn, främst innefattande grovt sexuellt utnyttjande av underårig, har legat på 100 000 kr mellan åren 1994 och 2001. En höjning av den allmänna nivån gjordes år 2001 och därefter har den uppgått till 150 000 kr. Anledningen till att nivån höjdes var att en obalans skapats mellan kränkingsersättningarna framför allt vid brotten våldtäkt och grovt sexuellt utnyttjande av underårig. I början av 1990-talet låg nivån för våldtäkt på 50 000 kr, och nivån för grovt sexuellt utnyttjande av underårig var således dubbelt så hög, 100 000 kr. När normalbeloppet för våldtäkt höjdes av Brottsoffermyndigheten år 1999 till 75 000 kr skapades således en obalans mellan kränkingsersättningarna för de båda brotten, innebärande att normalbeloppet för grovt sexuellt utnyttjande av underårig endast låg 33 % över normalbeloppet för våldtäkt. Innan höjningen låg ju normalbeloppet 50 % över våldtäktsnivån. Det fanns inget stöd för detta i de förhärskande etiska och sociala värderingarna i samhället, utan det berodde snarare på en ojämn praxisutveckling. I konsekvens därmed höjdes alltså den allmänna nivån vid grova sexualbrott mot barn till 150 000 kr, vilket återigen innebar att den allmänna nivån motsvarade den dubbla våldtäktsnivån. Obalansen jämnades därmed ut.¹⁶¹ Innan nivån höjdes till 150 000 kr av Brottsoffermyndigheten hade HD fastställt i ett rättsfall från år 1997, att den allmänna nivån för kränkning vid grövre sexualbrott mot barn borde ligga vid 100 000 kr.¹⁶² Efter det att den allmänna nivån har höjts av Brottsoffermyndigheten har HD således inte uttalat sig i denna fråga. Det har förvisso inte gått särskilt lång tid sedan höjningen år 2001, men förmodligen

¹⁶¹ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 6, Nummer 2, 2001, s. 1 f.

¹⁶² NJA 1997 s. 514.

kommer HD att ansluta sig till Brottsoffermyndighetens nivå för kränkning avseende grova sexualbrott mot barn, precis som de gjorde avseende nivån för kränkingsersättning vid mordförsök (se nedan 5.2.3.1). Den gången fanns det ingen anledning för HD att se annorlunda på ersättningsnivån än vad Brottsoffermyndigheten hade gjort.¹⁶³ Efter det att 2 § 2 st. införts i BrL låg normalbeloppet för kränkning på 30 000 kr. År 1990 höjdes normalbeloppet till 70 000 kr.¹⁶⁴ Som framkommit ovan ligger normalbeloppet idag på 150 000 kr.

En flicka som var mellan tre och fyra år gammal utnyttjades sexuellt av sin pappa vid flera tillfällen. TR:n förpliktade pappan att utge skadestånd med 100 000 kr för kränkning. HovR:n fastställde domen. Brottsoffermyndigheten bestämde ersättningen för kränkning till 150 000 kr, och anförde som skäl därtill att övergreppet riktats mot ett litet barn, som haft särskilt svårt att värja sin personliga integritet, samt att förövaren tillhörde flickans närmsta familj som dessutom haft del i ansvaret för hennes vård och uppfostran.¹⁶⁵

Fosterfadern till en flicka i 14-årsåldern utnyttjade flickan sexuellt nästan dagligen. Övergreppen pågick i mer än ett år och bestod i att fosterfadern genomförde ett stort antal oskyddade samlag med henne. TR:n förpliktade fosterfadern att utge skadestånd med 100 000 kr för kränkning. HovR:n fastställde domen. Brottsoffermyndigheten bestämde kränkingsersättningen till 200 000 kr och anförde som motivering för beloppet, som ligger över den allmänna nivån för kränkingsersättning, att övergreppen pågått i mer än ett år av den enda vuxna personen som flickan känt tillit till och haft en nära relation till, samt övergreppens art.¹⁶⁶

Från det att en flicka var åtta år och under sex år framöver utsattes hon, vid minst 100 tillfällen, för sexuella övergrepp av olika slag av sin styvfar. Under övergreppen fick hon bl.a. onanera åt honom och utöva oralsex. TR:n förpliktade styvfadern att utge skadestånd med 175 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten tillerkände flickan kränkingsersättning med 250 000 kr, då de ansåg att flickans personliga integritet blivit mycket allvarligt kränkt. Omständigheter som beaktades vid bedömningen och som motiverade en kränkingsersättning betydligt över den allmänna nivån, var övergreppens regelbundenhet, att de pågått under en oerhörd lång tid av en familjemedlem, samt dess natur.¹⁶⁷

En flicka utsattes under en 2-års period för grova sexuella övergrepp. Mannen som utförde övergreppen var hennes barnvakt. Flickan var 4-6 år gammal när övergreppen ägde rum och övergreppen inträffade i mannens bostad. Övergreppen bestod i att han tvingade sig till samlag med våld

---

¹⁶³ NJA 1997 s. 315.

¹⁶⁴ Svendenius, Marie: I *SvJT* 1990 s. 391 och I *SvJT* 1991 s. 808.

¹⁶⁵ Se supplement: Grovt sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

¹⁶⁶ Se supplement: Grovt sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

¹⁶⁷ Se supplement: Grovt sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

genom att forcera barnets slida, samtidigt som han tog hårda grepp om flickans hals. Mannen hade även sexuellt umgänge med flickan vid flera tillfällen. HovR:n dömde mannen för grov våldtäkt och sexuellt umgänge och förpliktade mannen att utge skadestånd med 150 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten bestämde kränkingsersättningen till 300 000 kr och framhöll i sin motivering att mannen utnyttjat sin ställning som flickans barnvakt och den särskilt utsatta situationen som barnet befunnit sig i, samt övergreppens art. Hänsyn togs även till den omständigheten att några av övergreppen blivit filmade.¹⁶⁸

Brottskadeersättningen, som betalades ut för kränkning i sistnämnda fall, motsvarade således den dubbla allmänna nivån avseende grova sexualbrott mot barn. 300 000 kr är därmed det högsta belopp som Brottsoffermyndigheten någonsin har betalat ut för kränkning. Vid dessa brott förekommer nästan alltid inslag av de fyra första punkterna i 5 kap. 6 § 1 st. SkL, vilket medför en särskilt allvarlig kränkning av barnets personliga integritet.¹⁶⁹ Vid våldtäktsbrotten förekommer alltid inslag av p.1, men ibland även i kombination med någon av de andra punkterna. Utifrån de omständigheter som bör beaktas vid bestämmandet av ersättningen förekommer alltså oftast fyra av punkterna vid grova sexualbrott mot barn i jämförelse med antingen en eller två av punkterna vid våldtäkt. I konsekvens därmed är ersättningen för sexualbrott mot barn också dubbelt så hög.

5.2.2.2 Sexuellt ofredande/sexuellt utnyttjande

I takt med att den allmänna nivån för kränkingsersättning vid grova sexualbrott mot barn har höjts radikalt, har Brottsoffermyndigheten även utbetalat högre ersättning för kränkning vid sexuellt ofredande av barn. Det senaste avgörandet avseende sexuellt ofredande ska alltså ses utifrån ljuset av de tidigare nivåhöjningarna beträffande grova sexualbrott mot barn.¹⁷⁰ Ersättningen för sexuellt ofredande mot barn har tidigare legat mellan 5 000 kr – 20 000 kr.¹⁷¹ Brottsoffermyndigheten ansåg däremot i ett avgörande från år 2002, att en flicka som blivit sexuellt ofredad av sin styvfar under ca ett halvårs tid, hade rätt till kränkingsersättning med 40 000 kr. Kränkningen hade för flickan inneburit en mycket allvarlig kränkning av hennes personliga integritet. TR:n utdömde endast 20 000 kr i skadestånd för kränkningen.¹⁷²

Den allmänna ersättningsnivån för sexuellt utnyttjande av underårig har inte ändrats och ligger som tidigare på 75 000 kr. Brottsoffermyndigheten har inte uttalat att detta är en allmän nivå, men om man ser på de senaste

---

¹⁶⁸ Se supplement: Grovt sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

¹⁶⁹ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 6, Nummer 2, 2001, s. 1.

¹⁷⁰ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 7, Nummer 1, 2002, s. 3.

¹⁷¹ Se referat nr 30 – 37.

¹⁷² Se supplement: Sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

avgörandena från år 2002 och avgörandena dessförinnan, utgår ersättning för kränkning i regel med 75 000 kr.¹⁷³ Liksom vid grovt sexuellt utnyttjande av barn har i särskilt allvarliga fall ersättning utgått med högre belopp än den allmänna nivån. I två fall från år 2002 har kränkingsersättning för sexuellt utnyttjande utgått med 100 000 kr respektive 150 000 kr och i sistnämnda fall utgjorde brottet en utomordentlig allvarlig kränkning av pojkens personliga integritet.¹⁷⁴ Även dessa avgöranden ska ses utifrån ljuset av de tidigare nivåhöjningarna vid grova sexualbrott mot barn.¹⁷⁵ Belopp av sådan hög karaktär hade inte före nämndavgörandena år 2002 utgått för kränkning vid sexuellt utnyttjande av barn. HD har inte vare sig för sexuellt ofredande eller för sexuellt utnyttjande fastställt någon allmän nivå.

5.2.3 Våldsbrott

5.2.3.1 Försök till mord/dråp

En man, som var sittande i sin bil, blev beskjuten från nära håll. Skottet träffade hans arm, vilken han intuitivt skyddade sitt huvud med. HovR:n förpliktade gärningsmannen att utge skadestånd med 100 000 kr. Vid tidpunkten var ersättningen för mordförsök fastställd av HD till 70 000 kr för kränkning.¹⁷⁶ Brottsoffermyndigheten bedömde att det fanns ett avsevärt behov av en allmän nivåhöjning vid mordförsök och lämnade därmed ersättning med 100 000 kr för kränkningen. Vid bedömningen togs även hänsyn till den årliga inflationen (Dnr 1463/94).

HD anslöt sig i ett rättsfall två år senare, år 1997, till den höjda nivån och uttalade i domen att Brottsoffermyndigheten har skapat en praxis beträffande olika former av kränkning. Vidare uttalade HD att det därmed inte fanns någon anledning för HD att se annorlunda på frågan avseende kränkingsersättningens nivå avseende mordförsök än vad Brottsoffermyndigheten hade gjort två år tidigare.¹⁷⁷

En man blev knivhuggen flera gånger och ådrog sig två djupa knivsticksskador i bröstkorgen. Förövaren dömdes till försök till dråp. Brottsoffermyndigheten tillerkände mannen kränkingsersättning med 100 000 kr (Dnr 2515/97).

En kvinna och hennes bror fick besök av två bekanta, en man och hans flickvän. Gräl uppstod mellan kvinnorna och mannen avlossade då ett skott mot kvinnans bröstorg. Kvinnan ådrog sig allvarliga skador. HovR:n förpliktade mannen att utge skadestånd med 100 000 kr.

---

¹⁷³ Se referat nr 15 – 18.

¹⁷⁴ Se supplement: Sexuellt utnyttjande av underårig (se fotnot 156).

¹⁷⁵ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 7, Nummer 1, 2002, s. 3.

¹⁷⁶ NJA 1991 s. 766.

¹⁷⁷ NJA 1997 s. 315.

Brottsoffermyndigheten utbetalade samma belopp i kränkingsersättning (Dnr 5638/99).

Mordförsök är oftast ägnade att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa hos brottsoffret, vilket särskilt beaktas i bedömningen av ersättningsnivån. Den praxis som finns avseende mordförsök är enhetlig. I de fall då den sökande själv har blivit skadad har Brottsoffermyndigheten alltid lämnat ersättning med 100 000 kr för kränkning.¹⁷⁸ För närvarande finns det inget som tyder på att ersättningsnivån vid mordförsök respektive dråp kommer att höjas.

5.2.3.2 Misshandel/grov misshandel

Kränkingsersättning vid misshandel respektive grov misshandel varierar oerhört mellan domstolarna runt om i landet.¹⁷⁹ Detta medför stora svårigheter för Brottsoffermyndigheten, eftersom de försöker upprätthålla en enhetlig nivå avseende kränkingsersättningarna. Omständigheter som beaktas vid fastställandet av ersättningen är vilken del av kroppen som skadats och då är de vitala kroppsorganen särskilt skyddsvärda, liksom ansiktet. Vidare beaktas antalet skador, vilken typ av vapen som förövaren använt sig av, om det är hugg, stick- eller skärvåld, om det var flera gärningsmän och naturligtvis om brottsoffret svävade i livsfara. Brottsoffermyndigheten har i många avgöranden, i sin strävan att upprätthålla en enhetlig praxis, frångått domstolarnas bedömning av ersättningsnivån i både höjande och sänkande led.¹⁸⁰

Brottsoffermyndighetens praxis är ganska vidsträckt avseende de olika ersättningsnivåerna vid misshandel respektive grov misshandel. Därför finns det ingen anledning att referera alla avgörandena, och redogöra för vad som utbetalats i kränkingsersättning i varje specifikt fall med hänsyn till omständigheterna i varje fall. Vid misshandel är ett fall inte det andra likt. Mellan 5 000 kr och 20 000 kr utbetalas vanligtvis i ersättning vid vanlig provocerad misshandel.¹⁸¹ Vid grov misshandel förekommer det självfallet svårare omständigheter och ersättningsnivåerna ligger i regel från 25 000 kr och upp till 60 000 kr.¹⁸²

HD fastställde år 1999 ersättningsnivån för kränkning vid grov misshandel till 60 000 kr och konstaterade i domen att mordförsök innefattar en väsentligt grövre kränkning av offrets integritet än vad grov misshandel gör, därav en något lägre ersättning.¹⁸³ Brottsoffermyndigheten har frångått HD:s allmänna nivå flera gånger och vid flera tillfällen har de utbetalat lägre

---

¹⁷⁸ Se referat nr 40 – 45.

¹⁷⁹ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 5, Nummer 1, 2000.

¹⁸⁰ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 5, Nummer 1, 2000.

¹⁸¹ Se referat nr 97 – 114.

¹⁸² Se referat nr 115 – 126.

¹⁸³ NJA 1999 s. 441.

kränkingsersättning, men de har även lämnat kränkingsersättning med högre belopp, 75 000 kr. Omständigheterna var följande:

En man blev misshandlad med slag av en flaska i huvudet. Sedan mannen trillat ihop fortsatte gärningsmannen att sparka honom och slå honom med ett dammsugarrör. Därefter hämtade förövaren en kniv med vilken han stack den liggande mannen flera gånger. Mannen ådrog sig allvarliga skador bl.a. skallskada och lungsäckskada. TR:n och Brottsoffermyndigheten utdömde samma belopp, 75 000 kr (Dnr 2791/99).

Normalnivån för mordförsök, 100 000 kr, gäller även fall av mycket grov misshandel.¹⁸⁴ Det ovan refererade fallet nådde alltså inte upp till den nivån. Vid grov misshandel, innefattande överföring av HIV-virus genom oskyddat samlag, har Brottsoffermyndigheten utbetalat ersättning med 150 000 kr. Kvinnan, som tillerkändes beloppet, erhöll samma skadestånd i HovR:n.¹⁸⁵ Misshandel genom överföring av HIV-virus anses som väldigt grov misshandel och ersättningsnivån ligger därmed en bra bit över den normala nivån.

5.2.3.3 Kvinnomisshandel i nära relation

Beträffande misshandel av kvinnor, som befinner sig i nära relationer till gärningsmännen, har Brottsoffermyndigheten gjort en uppdelning i referatsamlingen; om kränkningen skett vid ett tillfälle, vid flera bestämda tillfällen eller om misshandeln har skett vid ett flertal tillfällen under en lång tidsperiod. I jämförelse med misshandel och grov misshandel är de olika ersättningsnivåerna ännu mer varierande. Gällande praxis hos Brottsoffermyndigheten avseende kränkning vid våld som inträffat vid ett enda tillfälle ligger mellan 10 000 kr – 100 000 kr, våld vid flera bestämda tillfällen ligger mellan 20 000 – 75 000 kr och våld som inträffat vid flera tillfällen under en längre tidsperiod ligger mellan 45 000 kr – 100 000 kr. Vid ett tillfälle har kränkingsersättning t o m lämnats med 300 000 kr.¹⁸⁶ Det är det högsta belopp som någonsin utbetalats i ersättning för kränkning, men det har även utbetalats vid grova sexualbrott mot barn (se ovan 5.2.2.1).

Varaktigheten och arten av misshandeln är faktorer som har en viktig betydelse vid bestämmandet av kränkingsersättningen, 5 kap. 6 § 1 st. SkL, och de är utmärkande för brott av nämnda slag. Misshandel av kvinnor är oftast oerhörd grov och brutal och omständigheter som att misshandeln ägt rum i kvinnans egen bostad, ett utdraget händelseförlopp, att kniv används,

---

¹⁸⁴ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 13.

¹⁸⁵ Se referat nr 128 och Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 15.

¹⁸⁶ Se referat nr 46 – 72.

att kvinnan befinner sig i ett särskilt utsatt läge och att misshandeln ofta upprepas beaktas vid bedömningen.¹⁸⁷

I ett fall ådrog sig en kvinna 50 skarpkantade sårskador till följd av att hennes sambo jagat hennes med en kökskniv i deras hem. Enligt läkarna var det bara tillfälligheter som gjorde att hon inte ådragit sig livshotande skador. TR:n fann att det inte var tillräckligt utrett att mannen haft annat uppsåt än att vanställa kvinnan och bedömde gärningen som grov misshandel istället för mordförsök. Ersättning utgick med 100 000 kr för kränkning (Dnr 3818/96).

I ett annat fall tilldelades en kvinna knytnävsslag i ansiktet. När kvinnan sedan låg ner stampade sambon henne i ryggen. Vid det andra tillfället tilldelade han kvinnan knytnävsslag och ett slag med en trasig flaska. Tredje gången tilldelades kvinnan flera knytnävsslag i ansiktet, han vred hennes bröst och försökte skada henne i underlivet. Morgonen efter tilldelades kvinnan nya knytnävsslag och sparkar i ansiktet. Kränkningersättning utdelades med 75 000 kr (Dnr 2417/99).

I ett tredje fall blev en kvinna misshandlad av sin sambo minst en gång i månaden i fem år. Misshandeln bestod i att mannen tog stryptag, vilket oftast ledde till andnöd, han tilldelade kvinnan knytnävsslag, dunkade hennes huvud i golvet, vid vissa tillfällen sparkade han och skallade han hennes också. Misshandeln företogs flera gånger framför parets minderåriga dotter, samt då kvinnan var gravid. Ersättning för kränkning utdelades med 100 000 kr (Dnr 2789/96).

Att ersättning generellt utgår med högre belopp vid kvinnomisshandel i nära relation än annan grov misshandel är därmed inte så egendomligt. HD:s allmänna nivå på 60 000 kr har således frångåtts vid åtskilliga tillfällen i höjande riktning, vilket inte är fallet om man jämför med grov misshandel (se ovan 5.2.3.3).¹⁸⁸

5.2.3.4 Grov kvinnofridskränkning

Utmärkande för brottet grov kvinnofridskränkning är att de utförda gärningarna utgjort ett led i en upprepad kränkning av kvinnans integritet, vilka varit ägnade att allvarligt skada hennes självkänsla.¹⁸⁹ Våld i hemmet som varit ägnat att bryta ner en kvinnas självförtroende ska särskilt beaktas vid bestämmandet av kränkningersättningen (se ovan 5.1). Brottsoffermyndigheten ansåg år 2001 att en höjning av nivån för kränkningersättningen avseende detta brott var behövlig. Myndigheten menade att lagstiftaren markerat genom att införa brottet i svensk rätt och att

---

¹⁸⁷ Se referat nr 59.

¹⁸⁸ Se referat nr 58, 59, 67, 71 och 72.

¹⁸⁹ 4 kap. 4 a § 2 st. BrB.

det nu var deras tur att markera genom att kränkingsersättningen skulle bestämmas till ett högre belopp än vad som annars skulle ha utbetalats.¹⁹⁰ Ersättningsnivåerna låg före höjningen år 2001 mellan 20 000 kr – 50 000 kr.¹⁹¹ Höjningen medförde således att de olika ersättningsnivåerna istället landade mellan 30 000 kr – 100 000 kr.¹⁹² I fall med svårare omständigheter kan ersättning för kränkning därmed utbetalas med 100 000 kr, vilket är det dubbla beloppet om man jämför med vad som gällde före höjningen. I de svårare fallen är det emellertid rimligt att kränkingsersättningen ligger på samma höga nivå som vid grov misshandel.

En kvinna blev frekvent misshandlad av sin sambo under 3-4 månader. Misshandeln bestod bl.a. av hot, knytnävsslag, örfilar och han knäade även henne i underlivet. Kvinnan blev även utsatt för misshandel då hon var gravid. TR:n dömde ut skadestånd med 40 000 kr. Brottsoffermyndigheten konstaterade att gärningarna utgjort ett led i upprepade kränkningar av den personliga integriteten och att de varit ägnade att allvarligt skada kvinnans självkänsla. Brottsoffermyndigheten tog även hänsyn till att kvinnan varit gravid och tillerkände henne ersättning med 45 000 kr för kränkning.¹⁹³

En kvinna misshandlades, hotades och ofredades av sin man flera gånger under en 1-års period. Vid något tillfälle misshandlades kvinnan inför makarnas barn. Misshandeln innefattade slag mot ansikte och kropp, strupgrepp, samt dödshot. Kvinnan fick också sitt huvud dunkat mot vägg och sänggavel m.m. Mannen skar även sig själv och droppade därefter sitt blod på kvinnan. TR:n förpliktade mannen att betala skadestånd med 60 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten konstaterade även här att gärningarna utgjort led i upprepade kränkningar av den personliga integriteten och att de varit ägnade att allvarligt skada kvinnan. Med hänsyn till den långa tidsperioden och den allvarliga kränkningen utbetalades ersättning med 70 000 kr.¹⁹⁴

En kvinna utsattes för allvarlig misshandel av sin sambo under en period på tre månader. Strupgrepp, slag med livrem, omfattande slag över hela kroppen och sambon drog även en kniv längs hennes kropp. TR:n dömde ut skadestånd för kränkning med 100 000 kr. Brottsoffermyndigheten utdömde samma belopp.¹⁹⁵

---

¹⁹⁰ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 6, Nummer 1, 2001.

¹⁹¹ Se referat nr 73 – 80.

¹⁹² Se supplement: Grov kvinnofridskränkning (se fotnot 156).

¹⁹³ Se supplement: Grov kvinnofridskränkning (se fotnot 156).

¹⁹⁴ Se supplement: Grov kvinnofridskränkning (se fotnot 156).

¹⁹⁵ Se supplement: Grov kvinnofridskränkning (se fotnot 156).

5.2.4 Brott mot allmän verksamhet

5.2.4.1 Våld och hot mot poliser

Vid bedömningen av om en polis åsamkats en allvarlig kränkning i tjänsten måste den faktorn beaktas att det ingår i en polis arbetsuppgifter att ingripa mot besvärliga och våldsamma personer.¹⁹⁶ En polis har att räkna med att mötas med angrepp och våld av olika former i tjänsten och förväntas därför också ha större mental beredskap för detta än vad andra människor har, men den personliga integriteten får som följd av detta synsätt dock inte hamna i skymundan.¹⁹⁷ En närpolis har t ex inte samma anledning att räkna med våld i tjänsten som andra poliser har. Specialutbildade poliser måste räkna med mer våld än andra poliser, eftersom deras arbete är att ingripa vid särskilt svåra situationer. Poliser får regelbundet utstå, som en del i arbetet, viss kränkande behandling utan att det ger rätt till någon kränkingsersättning, men särskilda omständigheter kan ändå leda till ersättning.¹⁹⁸ För poliser krävs det således något mer än normalt för att en allvarlig kränkning ska uppkomma.

Även om det ingår i en polis arbetsuppgifter att hantera stökiga och våldsamma personer kan ersättning utgå när kränkningen är skymflig och angriper polisens privata sfär. Ett exempel som anges i prop. 2000/01:68 är när en polis blir spottad rakt i ansiktet.¹⁹⁹ År 1999 avgjorde HD ett fall där en polis blev spottad i ansiktet i polisbilen på väg till polisstationen, och sedan även när den omhändertagne insatts i en cell. HD uttalade att varje brottsligt angrepp mot en polis inte kan medföra rätt till kränkingsersättning utan att en nedre gräns måste gälla. Att bli spottad i ansiktet utgör inte en sådan allvarlig kränkning, som föranleder ersättning.²⁰⁰

HD:s bedömning har uppenbarligen frångåtts i förarbetet. Om kränkingsersättning skulle utgå till alla poliser som blir bespottade i tjänsten, skulle stora summor årligen tilldelas poliser. Att en polis blir spottad på är definitivt ett sådant angrepp som man får räkna med i polisyrket. Brottsoffermyndigheten har aldrig utbetalat ersättning till en polis som ansökt om brottskadeersättning enbart på denna grund.²⁰¹

Brottsoffermyndigheten betalar heller inte ut kränkingsersättning till en polis som blir hotad eller en polis som blir utsatt för ringa misshandel, även i de fall då misshandeln medför en fraktur av något slag.²⁰²

---

¹⁹⁶ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 7, Nummer 1, 2002, s. 1.

¹⁹⁷ Prop. 2000/01:68 s. 50.

¹⁹⁸ Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 273 och se referat nr 170.

¹⁹⁹ Prop. 2000/01:68 s. 66.

²⁰⁰ NJA 1999 s. 725.

²⁰¹ Se referat nr 162 och 166.

²⁰² Se referat nr 163, 164 och 165.

När en polis utsätts för grövre våld saknas det generellt skäl, när den nedre gränsen är passerad, att utdöma lägre ersättning till poliser än till andra brottsoffer anger HD i ett rättsfall från år 1994.²⁰³ En polis tilldelades ersättning med 60 000 kr av Brottsoffermyndigheten när gärningsmannen i vederbörande fall dömdes av HovR:n för försök till dråp.²⁰⁴ Brottsoffermyndigheten tilldelar normalt personer ersättning med 100 000 kr som utsätts för mordförsök (se ovan 5.2.3.1). HD och Brottsoffermyndigheten verkar inte dela samma synsätt.

De senaste åren har det diskuterats flitigt huruvida en polis som blir biten i tjänsten har beredskap inför detta eller om ersättning för kränkning regelmässigt ska utgå? Brottsoffermyndigheten anser att särskild hänsyn bör tas till bittens karaktär, om gärningsmannen samtidigt framställde hot, i så fall hur hotet framställdes och om polismannen hade anledning att tro att gärningsmannen var en smittorisk avseende t ex HIV-virus.²⁰⁵ Vid ett nämndsammanträde i början av år 2002 avgjorde Brottsoffermyndigheten två ärenden rörande bitna poliser. Före nämnavgörandet var myndighetens huvudpraxis att ingen ersättning utgick till poliser som blivit bitna i tjänsten.²⁰⁶ Ersättning har däremot lämnats med 5 000 kr när det rört sig om ett kraftigt bitt under speciella omständigheter.²⁰⁷ Följande två fall behandlades vid nämndsammanträdet:

En polis grep en hammarbeväpnad rånare utanför butiken han nyss rånat. Rånaren bet då polismannen i ett försök att komma loss. Bettet medförde sårskada, smärta och svullnad. Polismannen kände oro över att ha blivit smittad, eftersom rånaren var en känd narkotikamissbrukare. Brottsoffermyndigheten ansåg att det inte funnits någon anledning för polismannen att anta att gärningsmannen tillhört någon riskgrupp. Däremot ansåg de att bettet var kraftigt, eftersom det gick genom huden och orsakade sår. Ingen polis, får anses ha beredskap inför att bli biten vid ett ingripande av nämnda slag, ansåg Brottsoffermyndigheten och lämnade ersättning med 5 000 kr för den allvarliga kränkningen som polisen blivit utsatt för.²⁰⁸

En kvinnlig polis omhändertog en berusad man. Mannen gjorde motstånd varpå han placerades i baksätet av bilen. Polisen satte sig bredvid mannen. Mannen angrep då polisen och bet henne i nacken varpå han frågade kvinnan hur det kändes att bli HIV-smittad. Samtidigt hotade han den kvinnliga polisen. Mannen var bärare av hepatit C-virus och tillhörde därmed en riskgrupp. Brottsoffermyndigheten ansåg att hoten snarare var riktade mot henne privat än till henne som polis. Myndigheten gjorde bedömningen att trots att bettet var av lindrig karaktär ansågs situationen gå utöver vad en polis måste anses ha beredskap inför, speciellt med hänseende

---

²⁰³ NJA 1994 s. 395.

²⁰⁴ Se referat nr 175.

²⁰⁵ Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Årgång 7, Nummer 1, 2002, s. 1.

²⁰⁶ Se referat nr 167 – 168.

²⁰⁷ Se referat nr 169.

²⁰⁸ Se supplement: Brott mot allmän verksamhet – bitna poliser (se fotnot 156).

till hotens personliga karaktär. Brottsskadeersättning lämnades för kränkning med 10 000 kr.²⁰⁹

En polis som blev utsatt för grov misshandel för några år sedan tilldelades 10 000 kr i ersättning för kränkning. Polismannen mottog knytnävsslag som fick honom att handlöst falla till marken varefter gärningsmannen sparkade den liggande polisen, som då förlorade medvetandet en kort stund (Dnr 359/97). Att jämföra ersättningsnivån i ett fall som detta med det sist refererade fallet ovan om hot verkar inte riktigt genomtänkt avseende ersättningsnivåerna. De två refererade fallen ovan tyder således på en alltmer öppen inställning avseende ersättning till poliser som blivit bitna, vilket torde strida mot syftet med den statliga brottsskadeersättningen. Rättsläget är fortfarande oklart i avvaktan på ytterligare avgöranden från både Brottsoffermyndighetens nämnd och HD.

5.2.4.2 Andra än polismän

Ordningvakter, väktare och en del anställda inom kriminalvården har också anledning att räkna med våld och hot i tjänsten, och det krävs även av dessa personer större mental beredskap (se ovan 4.1). Brottsoffermyndighetens normalbelopp avseende kränkning vid våld och hot mot dessa yrkesgrupper ligger mellan 0 kr – 10 000 kr.²¹⁰ Det görs i princip ingen åtskillnad mellan de olika yrkesgrupperna.

5.3 Jämkning av kränkningersättningen

Brottsoffermyndighetens beslut, om vilken kränkningersättning som ska lämnas i ett brottsskadeärende, är i princip beroende av om den ideella ersättningen vid personskada jämkas eller inte. Ersättning utgår ju oftast i samma ärende för både personskada och för kränkning. Brottsskadeersättning vid personskada kan jämkas p.g.a. medvållande av den skadelidande enligt 6 kap. 1 § 1 st. SkL.²¹¹ Bestämmelsen innebär att skadestånd med anledning av personskada kan jämkas om den skadelidande uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet medverkat till skadan. Jämkningsen sker efter vad som är skäligt med hänsyn till graden av vållande på ömse sidor och omständigheterna i övrigt.²¹² BrL innehåller dock ytterligare en bestämmelse som medger möjlighet till jämkning vid personskada, vilken innebär att brottsskadeersättningen kan sättas ned eller falla bort helt om det är skäligt med hänsyn till den skadelidandes uppträdande i samband med brottet, eller då den skadelidande på annat liknande sätt uppsåtligen eller av grov oaktsamhet ökat skaderisken, 9 § 2 st. BrL.²¹³ Om jämkning sker sätts

²⁰⁹ Se supplement: Brott mot allmän verksamhet – bitna poliser (se fotnot 156).

²¹⁰ Se referat nr 176 – 187.

²¹¹ 9 § 1 st. BrL hänvisar till 6 kap. 1 § SkL.

²¹² 6 kap. 1 § 3 st. SkL.

²¹³ 9 § 2 st. BrL.

brottsskadeersättningen antingen ned med 50 % eller så faller den bort helt.²¹⁴

Lagrummet fick ändrad lydelse den 1 juli 1999 och genom den nya utformningen infördes en allmän skälighetsbedömning. Tidigare uppställdes krav på att det skulle föreligga särskilda skäl. Ändringen innebar en betydande utvidgning av jämningsmöjligheterna vid personskada i förhållande till den praxis som utvecklats. Syftet med lagändringen var dels att jämkning p.g.a. medvållande skulle komma att ske i något större utsträckning än tidigare och på ett friare sätt, dels att undvika full ersättning i fall som ansågs stötande. T ex ansågs det stötande då en person som lidit skada tillerkänts full ersättning fastän vederbörande själv ökat skaderisken genom att uppträda provocerande. Brottsoffermyndigheten tillämpade nämligen innan ändringen BrL:s jämningsregel mycket restriktivt, för att undvika resultat som inte var socialt eller humanitärt acceptabla.²¹⁵

Jämkningsutrymmet är betydligt större i BrL än i SkL, vilket har medfört att Brottsoffermyndigheten för det mesta jämkar brottsskadeersättningen vid personskada med stöd av 9 § 2 st. BrL.²¹⁶ Brottskadeersättningen jämkas om det anses skäligt i det enskilda fallet. Det anses fortfarande inte skäligt att jämkas ersättningen om det påverkar den skadelidandes framtida försörjningsmöjligheter och den skadelidandes vård.²¹⁷ Orsaken till jämkning i personskadeärendena är i de flesta fall ömsesidiga misshandelstillfällen som är av mindre allvarligt slag, till följd av att den skadelidande uppträtt provocerande. En grund kan också vara att den skadelidande inlett gräl med sin motpart. Jämknings förekommer även vid uppgörelser i kriminella kretsar eller vid deltagande i brottslig verksamhet, såsom narkotikabrottslighet och dyligt.²¹⁸ Staten har således ett ansvar gentemot brottsoffer, men när vederbörande själv deltagit i brottslig verksamhet är det inte rimligt att staten ska utbetala full ersättning.²¹⁹ Att den skadelidande varit berusad vid skadetillfället och därmed ökat skaderisken motiverar dock inte jämkning.²²⁰ Vanligtvis är det endast den ideella ersättningen som jämkas, men det kan också vara motiverat att jämkas den ekonomiska ersättningen.²²¹

Tidigare var jämningsmöjligheterna vid personskada även tillämpliga på kränkingsersättning, vilket innebar att kränkingsersättning teoretiskt sätt kunde jämkas vid medvållande med stöd av 6 kap. 1 § 1 st. SkL. Något som dock inte förekom i särskilt stor utsträckning.²²² I förarbetena till de lagändringar som gjordes år 2001 konstaterades att utrymmet att jämkas

---

²¹⁴ Prop. 1998/99:41 s. 15.

²¹⁵ Prop. 1998/99:41 s. 16 och Ds 1997:45 s. 37 f.

²¹⁶ Prop. 1998/99:41 s. 14 f.

²¹⁷ Prop. 1998/99:41 s. 17.

²¹⁸ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 21.

²¹⁹ Prop. 1998/99:41 s. 14.

²²⁰ Conradi a.a. (1989) s. 75.

²²¹ Se vidare Ds 1997:45 s. 39.

²²² Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 302 och Ds 1997:45 s. 33.

kränkingsersättning p.g.a. medvållande var väldigt liten och att paragrafen därför fortsättningsvis inte skulle vara tillämplig på kränkingsfallen.²²³ Kränkingsersättning jämkas således inte. Istället är det den skadelidandes eget uppträdande vid skadetillfället som får betydelse för frågan om det föreligger en ersättningsgill kränkning, och vid bestämmandet av ersättningens storlek.²²⁴ Ett uppträdande som ökar skaderisken och därmed motiverar jämkning av personskadeersättningen, påverkar även direkt graden av kränkningen.²²⁵

Kränkingsersättning lämnas endast vid allvarligare kränkningar av den personliga integriteten (se ovan 4.1) och för att en allvarlig kränkning ska anses ha uppkommit krävs att angreppet har riktats mot en person som värnar om sin integritet.²²⁶ Personer som inleder ett handgemäng och provocerar fram ett brottsligt handlande anses delvis genom sitt handlande ha gett upp kravet på respekt för sin personliga integritet. Är våldet i en sådan situation inte allvarligt i förhållande till provokationen kan våldet knappast utgöra någon allvarlig kränkning, eftersom den skadelidande då gett upp kravet på respekt för sin personliga integritet att någon rätt till kränkingsersättning inte föreligger.²²⁷ Är våldet däremot allvarligare i förhållande till provokationen kan det vara fråga om en allvarlig kränkning som ger rätt till ersättning.²²⁸ Även om kränkningen är allvarlig kan den skadelidandes eget uppträdande vid skadetillfället föranleda att kränkningen likväl bedöms som mindre allvarlig, vilket självfallet motiverar en lägre ersättning än annars. Även om en brottslig handling alltså har inträffat leder oftast ett resonemang om medvållande till att ersättning för kränkning överhuvudtaget inte kommer i fråga, eftersom kränkningen inte framstår som tillräckligt allvarlig. Ersättningen sätts inte ned, utan den faller helt bort.²²⁹

I de fall Brottsoffermyndigheten finner skäl att jämka den ideella ersättningen vid personskada, p.g.a. att den skadelidande ökat skaderisken genom provokativt beteende, är omständigheterna normalt sådana att det inte heller finns skäl att lämna någon kränkingsersättning. Någon allvarlig kränkning av den personliga integriteten anses då inte ha uppkommit, eftersom den skadelidande gett upp kravet på respekt för sin personliga integritet då han provocerat fram våldet.²³⁰ Som fallen nedan kommer att påvisa finns det emellertid ett visst samband mellan då kränkingsersättningen bortfaller och när personskadeersättningen jämkas. Eftersom utrymmet idag är större att jämka brottskadeersättningen vid personskada p.g.a. medvållande, kommer detta i framtiden att resultera i fler

---

²²³ Prop. 2000/01:68 s. 50 f.

²²⁴ Prop. 2000/01:68 s. 50.

²²⁵ Ds 1997:45 s. 33.

²²⁶ Prop. 2000/01:68 s. 52.

²²⁷ Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 60 f.

²²⁸ Prop. 2000/01:68 s. 65.

²²⁹ Bengtsson, Strömbäck a.a. s. 272.

²³⁰ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 22.

fall där personskadeersättningen kommer att jämkas. Fler fall där kränkingsersättningen helt uteblir borde därmed bli följden. Jämkas inte personskadeersättningen torde det därmed föreligga en ersättningsgill kränkning. Nedan följer tre exempel från Brottsoffermyndigheten:

Två pojkar, en 16-åring och S, vilka sedan tidigare kände varandra befann sig på en fest. Bråk hade under kvällen förekommit med slag från båda pojkarna och S hade mottagit knytnävsslag i ansiktet från 16-åringen. Båda hade druckit alkohol. S hämtade vid ett tillfälle en kniv och letade upp 16-åringen som befann sig på altanen och stack honom tre gånger på överdelen av kroppen. Knivsticken träffade i buken och trängde igenom bukvägg och tarmar, bröstkorgen och på bålens högra sida. TR bedömde gärningen som grov misshandel och förpliktade S att utge skadestånd med ca 108 000 kr, varav 75 000 kr avsåg ersättning för kränkning. Brottsoffermyndigheten gjorde bedömningen att 16-åringen utsatt sig för en ökad risk att skadas och satte därmed ned ersättningen för personskadan till hälften med stöd av 9 § 2 st. BrL. Med hänsyn till ynglingens uppträdande i samband med brottet gjordes vidare den bedömningen att ersättning för kränkning inte skulle utgå, eftersom ynglingen inte ansågs ha blivit utsatt för någon allvarlig kränkning av sin personliga integritet.²³¹

En man blev misshandlad av två kvinnor på en privat fest. Den ena kvinnan tilldelade mannen ett antal slag i ansiktet och flera sparkar mot kroppen och den andra kvinnan slog mannen ett flertal gånger i huvudet. Av våldet ådrog sig mannen revbensfraktur, smärta och blåmärken. Misshandeln hade föregåtts av att mannen helt oprovocerat hade förolämpat och knuffat den förstnämnda kvinnan. Brottsoffermyndigheten ansåg att med hänsyn till mannens eget beteende skulle ersättningen för sveda och värk jämkas till noll. Med hänsyn till omständigheterna i övrigt lämnades inte heller någon kränkingsersättning.²³²

En man, L, blev skjuten i bröstet av en bekant och sedan han fallit i marken blev han skjuten ytterligare en gång i ryggen. Mannen hade fyra dagar innan skottdramat bestämt träff med sin bekant, G, eftersom han var skyldig honom en större summa pengar. L hade sällskap av två andra män som utsatte G för grov misshandel. G gömde sig i flera dagar av rädsla att springa på männen som övertagit kravet, och han skaffade även en pistol för att kunna försvara sig. Dagen då skottlossningen inträffade sammanträffade männen i ett bostadsområde av en tillfällighet. G försökte att undkomma L genom att springa från platsen, men L sprang efter G. HovR:n dömde G för försök till dråp, eftersom han även avlossade ett skott när L låg på marken. L tilldömdes skadestånd med 2 100 kr för kläder, 10 000 kr för sveda och värk och 25 000 kr för kränkning. Brottsoffermyndigheten ansåg att det brott som L utsattes för hade ett direkt samband med misshandeln av G och hans beteende innan skottlossningen att brottsskadeersättningen avseende

---

²³¹ Se supplement: Jämkning (se fotnot 156).

²³² Se supplement: Jämkning (se fotnot 156).

personskadan skulle sättas ned till 0 kr med stöd av 9 § 2 st. BrL. Omständigheterna kring brottet föranledde att någon kränkingsersättning inte heller skulle utgå.²³³

5.4 Självriskavdrag

Vid både personskada och vid kränkning avräknas ett självriskebelopp från brottskadeersättningen.²³⁴ Försäkringsbolagen har länge tillämpat systemet med självriskavdrag och innebär att försäkringstagaren själv får svara för viss del av skadan. Självrisken har ett dubbelt syfte, dels ska den påverka försäkringstagaren att handla på sådant sätt att skador undviks, dels ska den bespara försäkringsbolagen kostnader genom att inte reglera ärenden som endast rör mindre belopp. Samma synsätt låg till grund vid självriskavdragets införande i BrL.²³⁵ Den största anledningen till införandet var att personer som saknar hemförsäkring eller inte är berättigade till ersättning från sin hemförsäkring inte ska hamna i ett mer förmånligt och bättre läge än de personer som har tecknat försäkring och faktiskt erhåller ersättning från sitt försäkringsbolag. De personerna betalar ju självrisk till försäkringsbolaget.²³⁶ Självrisksavdraget höjdes den 1 juli år 2002 från 1000 kr till 1200 kr, som en följd av att försäkringsbolagen höjt sin självrisk.²³⁷ Beloppet som dras i självrisk beräknas nämligen med ledning av det lägsta självriskebelopp som tillämpas vid konsumentförsäkring här i landet som innefattar skydd mot brottskador, och det är regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer som fastställer beloppet.²³⁸ Självrisken bestäms av Brottsoffermyndigheten.²³⁹ Därtill har Brottsoffermyndigheten också en möjlighet att låta bli att avräkna självrisk om det i övrigt finns särskilda skäl att inte göra det.²⁴⁰ Särskilda skäl utgör bl.a. brott mot barn eller ungdom exempelvis vid incest, eller då ersättning utgår med stöd av 4 § BrL.²⁴¹ När kränkning utformades som en egen ansvarsregel år 2001 gjordes även en ändring i 10 § 1 st. BrL. Ändringen innebar att en separat självrisk skulle gälla för ersättning vid kränkning och den skulle behandlas vid sidan av personskadeersättningens självrisk. Därmed kunde det bli aktuellt med två självriskavdrag för den skadelidande när ersättning erhöles för både personskada och kränkning. Generellt synes det vara orimligt att räkna bort två självrisker från den ideella ersättningen när det är samma angrepp som orsakat både personskadan och kränkningen. Denna anledning kan också utgöra särskilda skäl för Brottsoffermyndigheten att avstå från två

---

²³³ Se supplement: Jämkning (se fotnot 156).

²³⁴ 10 § 1 st. BrL.

²³⁵ Prop. 1977/78:126 s. 26.

²³⁶ Rubing a.a. s. 6.

²³⁷ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 23.

²³⁸ 10 § 1 st. BrL och prop. 1977/78:126 s. 28.

²³⁹ 3 § Brottskadeförordningen (1978:653).

²⁴⁰ 10 § 2 st. BrL.

²⁴¹ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 23 och Conradi a.a. (1989) s. 85.

självriskavdrag. Oftast finns det särskilda skäl som talar mot att avräkna två självrisker.²⁴²

5.5 Ränta

När det finns en dom på skadestånd inträffar det ofta att den sökande begär ränta på brottsskadeersättningen. Brottsoffermyndigheten avslår alltid sådana yrkanden med motiveringen att räntelagens bestämmelser inte är tillämpliga på brottsskadeersättning.²⁴³

---

²⁴² Prop. 2000/01:68 s. 57 f. och s. 80.

²⁴³ Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000, s. 23.

6 Statistik

Antalet ärenden som inkommer till Brottsoffermyndigheten fortsätter att öka för varje år. Totalt inkom förra året 8 753 ärenden mot år 2001 då 7 306 ärenden inkom. En ökning av inkommande ärenden har under ett år skett med nästan 20 %. Av de 8 753 ärendena avsåg 7 923 ersättning för personskador, medan endast 830 ärenden avsåg sak- eller rena förmögenhetsskador. Personskadeärenden dominerar således markant. 8 934 ärenden avgjordes förra året mot 7 183 ärenden år 2001. Detta är en ökning med nästan 25 %. Att antalet avgjorda ärenden ökade avsevärt fick även till följd att summan av utbetald brottsskadeersättning ökade, vilken uppgick till 84 793 Tkr förra året, i jämförelse med år 1998 då endast totalt 49 828 Tkr utbetalades och år 2000 då totalt 67 346 Tkr utbetalades.

84 236 Tkr utbetalades i personskadeersättning varav 57 011 Tkr utbetalades i ersättning för kränkning (10 352 Tkr utgjorde kränkningersättning för sexualbrott och 46 659 Tkr utgjorde kränkningersättning för övriga brott). Om man jämför med några år tillbaka i tiden utbetalades år 1998 30 751 Tkr i kränkningersättning (6 195 Tkr för sexualbrott och 24 556 Tkr för övriga brott), vilket nästan är halva beloppet jämfört med vad som utbetalades ifjol. Jämför man med år 2000 utbetalades 46 990 Tkr totalt i kränkningersättning (11 099 Tkr för sexualbrott och 35 891 Tkr för övriga brott).²⁴⁴ Den totala brottsskadeersättningen, likväl kränkningersättningen, som utbetalades år 2002 är alltså betydligt högre än både år 1998 och år 2000, vilket delvis beror på att de allmänna ersättningsnivåerna för kränkning har höjts avsevärt, men självklart även att de inkomna ärendena ökar från år till år. Vad kan den kraftiga ökningen av antalet ärenden bero på?

Polisen har en omfattande informationskyldighet gentemot brottsoffer, och deras skyldigheter regleras främst i FuK. Polisen ska informera målsäganden om vederbörandes möjligheter att få ersättning från BrL, såvida det inte är uppenbart obehövligt eller om det är förenat med betydande svårigheter, t ex om kretsen av målsägande är mycket stor.²⁴⁵ Informationskyldigheten infördes år 1994, samtidigt som många andra författningsändringar vidtogs för att stärka brottsoffrens ställning.²⁴⁶ Vidare ska polisen ge information om vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd och hjälp.²⁴⁷ Den information som brottsoffer efterfrågar om vilka rättigheter och möjligheter till hjälp och stöd finns att hämta i informationsfoldrarna *Information om Brottsskadelagen* och *Till dig som utsatts för brott*, som Brottsoffermyndigheten årligen ger ut. Informationsfoldrarna ska finnas tillgängliga på varje polisstation för att delas ut till personer som drabbats av

²⁴⁴ Brottsoffermyndighetens årsredovisning 2002, s. 6 ff.

²⁴⁵ 13 a § 1 st. FuK och Ds 1993:29 s. 39.

²⁴⁶ Prop. 1993/94:143 s. 77.

²⁴⁷ 13 a § 3 st. FuK.

brott. Resultaten från ett flertal undersökningar som gjordes år 1997 visade på att så inte alltid var fallet.²⁴⁸

I en undersökning från år 1999 uppger endast 44 % av de tillfrågade brottsoffren att de fått information om möjligheten att erhålla brottsskadeersättning enligt BrL.²⁴⁹ Trots att det inte finns något absolut krav på att polisen ska lämna ut information framstår siffrorna ändå som tämligen låga. De andra 56 % skulle då utgöras av undantagsfallen i 13 a § 1 st. FuK, som säger att information kan utelämnas när det är uppenbart obehövt eller när det är förenat med betydande svårigheter att lämna informationen. Att detta skulle vara orsaken i 56 % av fallen verkar inte rimligt.

Brottsoffermyndigheten eftersträvade och föreslog i en rapport från år 1997 att polismyndigheterna borde se över sina rutiner, så att de kan fullfölja sin informationsplikt på ett tillfredställande vis.²⁵⁰ Rikspolisstyrelsen påbörjade år 1997 en inspektion av handläggningen av olika brottsofferfrågor runt om i landet hos de olika polismyndigheterna. Ett led i inspektionen var att se hur informationskyldigheten uppfylldes, och om det fanns handlingsplaner hos polismyndigheterna för hur man ska arbeta för att öka tryggheten och säkerheten inom brottsofferområdet. I inspektionen framkom det brister i framför allt informationsavseendet och polismyndigheterna ålades att rätta till dem.²⁵¹ Det tar således tid att genomföra förändringar, eftersom polismyndigheterna måste ändra handläggningen av sina ärenden och självklart tar det tid innan förbättringarna kan mätas i olika undersökningar. Konsekvensen därav är förmodligen att undersökningen från år 1999 inte visar något särskilt bra resultat. Att polismyndigheterna blev tvungna att förbättra sin informationsskyldighet gentemot brottsoffer har resulterat i att Brottssoffermyndighetens informationsfoldrar idag sprids genom ett förstärkt samarbete med bl.a. polis och åklagare.²⁵² Att antalet ärenden successivt ökat de senaste åren hos Brottssoffermyndigheten har ett klart och tydligt samband med en förbättring av polisens informationsskyldighet gentemot brottsoffer om deras möjlighet att erhålla ersättning från Brottssoffermyndigheten.

---

²⁴⁸ Lindgren, Magnus: *Brottsofferarbetet i Sverige – en kunskapsöversikt*. Rapport 1997:1, Brottssoffermyndigheten, Umeå 1997, s. 43.

²⁴⁹ Lindgren, Magnus: *Brottsoffren i rättsprocessen*, Jönköping 1999, s. 50.

²⁵⁰ Lindgren a.a. (1997) s. 49 f.

²⁵¹ SOU 1998:40 s. 97 och s. 135.

²⁵² Brottssoffermyndighetens årsredovisning 2002, s. 14.

7 Slutsatser

År 2002 infördes kränkingsersättningen som en separat ansvarsregel i BrL, vilket medförde diverse följdändringar i lagen. Separata regler gäller alltså numera för ersättningsformen och reglerna för personskada är inte längre tillämpliga på kränkingsersättningen. Kränkingsersättningens betydelse, som den viktiga ersättningsform den faktiskt är, har därmed blivit markerad även i lagstiftningen. Numera är det även möjligt att erhålla kränkingsersättning om ett brott har begåtts utomlands. Preskriptionsfristen är två år och gäller antingen från dagen då domen vunnit laga kraft eller dagen då förundersökningen lades ner eller avslutades. Brottsoffermyndigheten har därmed kunnat bli effektivare, genom att slippa handlägga många onödiga ansökningar, vilket varit nödvändigt med tanke på att antalet ansökningar som inkommer varje år ökar.

Kränkingsersättningen finansieras genom skattemedel och av den anledningen måste all annan ersättning som kan förväntas att bli utbetald avräknas från kränkingsersättningen. Har gärningsmannen ingen betalningsförmåga och finns det ingen försäkring som är tillämplig träder Brottsoffermyndigheten som allra siste man i ledet in och betalar ersättningen. Kränkingsersättningen är således beroende av hur omfattande försäkringsskyddet är. I Sverige har vi ett tämligen starkt behov av brottskadeersättning p.g.a. att många brott faller utanför hemförsäkringens tillämpningsområde. I princip täcker de olika hemförsäkringarna endast uppsåtligt våld som utförs av någon okänd, och våldtäkt. Incest är t ex ett brott som Brottsoffermyndigheten betalar ut hög ersättning för, som försäkringsbolagen oftast inte ersätter. För försäkringstagaren spelar det ju egentligen ingen roll vem som ersätter kränkningen, eftersom vederbörande inte blir lottlös, men det är viktigt att understryka att det är statliga medel som ersätter kränkningen när hemförsäkringen inte är tillämplig. Försäkringsbolagen kan i princip utforma sina villkor hur de vill, och därigenom spara pengar, eftersom de vet att försäkringstagaren ändå får hjälp av staten. Försäkringsbolagen ersätter t ex endast kränkning i samband med att den skadelidande har ådragit sig en personskada. Det har förekommit våldtäktsfall där brottsoffret inte ådragit sig några personskador och försäkringsbolagen ersätter i sådana fall inte kränkningen. Det gör däremot Brottsoffermyndigheten, vilket var syftet med införandet av 2 § 2 st. BrL.

Brottsoffrens ställning har successivt stärkts i samhället genom att ersättningsnivåerna etappvis har höjts. Sedan år 1999 har ersättningsnivåerna för bl.a. våldtäkt, grovt sexuellt utnyttjande av underårig och grov kvinnofridskränkning höjts rejält, medan ersättningsnivåerna vid mordförsök och kvinnomisshandel i nära relation under en längre tid har legat på samma nivå. Brotten är särskilt förnedrande för den utsatte och kränker vederbörandes personliga integritet, självkänsla och självrespekt

oerhört. Att hög ersättning utgår är för att kompensera för förnedringen, och hjälpa den skadelidande att åter komma på fötter. Ju mer förnedrande och kränkande en brottslig handling är desto högre ersättning lämnas. Våldtäkt ersätts idag med 75 000 kr jämfört med år 1988 då normalnivån var 20 000 kr. Normalnivån för grovt sexuellt utnyttjande av underårig är idag 150 000 kr jämfört med år 1988 då den låg på ringa 30 000 kr. Det är definitivt anmärkningsvärda förändringar som skett de senaste 15 år, men någon gång måste väl ersättningsnivåerna stabilisera sig och frågan är när detta inträffar. Internationellt sett är nivåerna inte längre låga. Det finns dock utrymme att höja kränkingsersättningarna ytterligare innan det högsta taket på 386 000 kr slår till. Det ska därför bli intressant att se om ersättningsnivåerna kommer att höjas i framtiden, om man bortser från penningvärdeförändringar. De senaste åren har många ersättningsnivåer höjts och det kommer troligtvis att dröja ett par år innan några större förändringar sker, om några förändringar överhuvudtaget sker. Skälighetsbedömningen, infördes i jämningsregeln i 9 § 2 st. BrL, då det ansågs stötande för det allmänna rättsmedvetandet att en bråkstake som skadar sig har rätt till full ersättning. Jämka personskadeersättningen faller kränkingsersättningen i regel helt bort p.g.a. omständigheterna i fallet.

Ett avgörande från HD hade varit vägledande i debatten om i vilken utsträckning kränkingsersättning ska lämnas till poliser som blir bitna, eftersom rättsläget är tämligen oklart. Det ska även bli intressant att se vilken betydelse uttalandet har, som gjordes i prop. 2000/01:68, att poliser som blir spottade på kan ha rätt till ersättning. HD har ju tidigare uttalat att det inte utgör en allvarlig kränkning att bli spottad på.

Brottsoffermyndigheten är inte bunden av ett domstolsavgörande i skadestandsfrågan utan de vidtar en egen prövning. Är skadeståndet sakprövat, bestämmer Brottsoffermyndigheten oftast ersättningen till samma belopp som det utdömda skadeståndet. De allmänna ersättningsnivåerna är inte reglerade i någon lagstiftning utan det är upp till de rättstillämpade organen att bestämma dessa. Till sin hjälp har de ett antal grundläggande faktorer som är uppräknade i 5 kap. 6 § 1 st. SkL. Brottsoffermyndighetens avgörande har blivit vägledande för domstolarna runt om i landet i brist på prejudikat från HD. Eftersom myndigheten avgör åtskilliga ärenden varje år har de en betydligt bättre överblick över ersättningarna för olika typer av brott än vad någon annan domstol har. Även om det är Brottsoffermyndighetens praxis som är den vägledande på området är det emellertid HD som är den myndighet som egentligen skapar praxis. För en enhetlig rättstillämpning krävs det därmed ett samspel mellan de båda. HD har ju anslutit sig till nivåer som Brottsoffermyndigheten fastställt och uttalat att det inte finns anledning att frånga Brottsoffermyndighetens synsätt. Samspelet verkar således fungera. Även om HD fastställer en ersättningsnivå i ett rättsfall kan Brottsoffermyndigheten likväl höja den, vilket inträffade bl.a. med ersättningsnivån vid grovt sexuellt utnyttjande av underårig. HD fastställde år 1997 ersättningsnivån till 100 000 kr, medan Brottsoffermyndigheten fastställde den allmänna nivån år 2001 till 150 000

kr. Bristen på prejudikat i HD har således medfört att det är Brottsoffermyndigheten som faktiskt skapar den praxis som följs avseende ersättningsnivåerna vid kränkning.

Den totala summan brottsskadeersättning som Brottsoffermyndigheten utbetalar varje år har under de senaste åren ökat avsevärt. Även den totala kränkingsersättningen har ökat. Det hänger samman med att polisens informationsplikt till brottsoffer om deras rätt till ersättning enligt BrL har förbättrats avsevärt, efter det att Rikspolisstyrelsen genomförde en inspektion hos polismyndigheterna runt om i landet. Om den totala brottsskadeersättningen, och kränkingsersättningen, som utbetalas varje år kommer att fortsätta att öka eller inte går det knappast att spekulera i, eftersom många faktorer spelar in, utan det får framtiden utvisa.

Syftet med kränkingsersättningen är att kompensera den skadelidande för den förnedring som brottet inneburit. Uppnås verkligen syftet då ett brottsoffer erhåller t ex 75 000 kr i ersättning vid våldtäkt eller 150 000 kr i ersättning vid grovt sexuellt utnyttjande av underårig? Dessa brott kränker en människas personliga integritet oerhört varför jag tror att det är svårt för människor som blivit utsatta för brott av allvarligare karaktär att återigen leva ett normalt liv. Syftet med ersättningen är vidare att den skadelidande ska kunna förändra sin livssituation. I dagens samhälle räcker t ex 75 000 kr inte särskilt långt för att vidta en radikal förändring av en människas livssituation. Min personliga åsikt är att ersättningsnivåerna, med vissa undantag, är alldeles för låga för att uppfylla dess syfte, trots att de höjts oerhört under de senaste 10 åren.

Käll- och litteraturlförteckning

Offentligt tryck

Kommittébetänkanden

SOU 1977:36	Ersättning för brottsskador.
SOU 1992:84	Ersättning för kränkning genom brott.
SOU 1995:33	Ersättning för ideell skada vid personskada.
SOU 1998:40	Brottsoffer – Vad har gjorts? Vad bör göras?

Propositioner

Prop. 1948:87	Anslag till ersättning för skador vållade av personer som avvikit från anstalter.
Prop. 1971:1	Statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1971/72.
Prop. 1972:5	Förslag till skadeståndslag m.m.
Prop. 1975:12	med förslag till ändring i skadeståndslagen (1972:207) m.m.
Prop. 1977/78:126	om ersättning för brottsskador.
Prop. 1987/88:92	om ändring i Brottskadelagen (1978:413).
Prop. 1993/94:143	Brottsoffren i blickpunkten – en brottsofferfond och andra åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.
Prop. 1998/99:41	Ändringar i Brottskadelagen.
Prop. 2000/01:68	Ersättning för ideell skada.

Departementsskrifter

Ds Ju 1987:1	Översyn av Brottskadelagen.
--------------	-----------------------------

Ds 1993:29   Brottsoffren i blickpunkten – åtgärder för att stärka brottsoffrens ställning.

Ds 1997:45   Några frågor om brottsskadeersättning.

Annan litteratur

Bengtsson, Bertil. Strömbäck, Erland: *Skadeståndslagen – en kommentar*, Stockholm 2002.

Conradi, Erland: *Brottsskadelagen – kommentar och rättsfall*, Stockholm 1989. [cit. Conradi 1989]

Conradi, Erland: ”Ersättning av lidande på grund av incest – en HD-dom”. I: *SvJT* 1986 s. 455 f.

Conradi, Erland: ”Ur Brottskadenämndens praxis”. I: *Festskrift till Lars Welamson, Stockholm 1987*.

Hellner, Jan. Johansson, Svante: *Skadeståndsrätt*, sjätte upplagan, Stockholm 2002.

IFU: *Ersättning vid personskada*, Stockholm 2002.

Lindgren, Magnus: *Brottsofferarbetet i Sverige – en kunskapsöversikt*. Rapport 1997:1, Brottsoffermyndigheten, Umeå 1997. [cit. Lindgren 1997]

Lindgren, Magnus: *Brottsoffren i rättsprocessen*, Jönköping 1999.

Nilsson, Edvard: ”Ideell skada – ersättningsrätt och ersättningsnivå”. I: *NJMF* 1990 del 1, Reykjavik 1990, s. 110.

Nordenson, Ulf K.: ”Ersättning för ideell skada vid misshandel – orsaksfrågor m.m.”. I: *JT* 1990-91, s. 96 f.

Pokorny, Marianne: ”Fler ärenden och höjda ersättningsnivåer”. I: *Advokaten* 1996, häfte 3, s. 4 ff.

Romander, Holger: ”Om statlig brottsskadeersättning – i Sverige och utomlands”. I: *Festskrift till Ulf K. Nordenson*, Stockholm 1999.

Roos, Carl Martin: *Ersättningsrätt och ersättningssystem*, Stockholm 1990.

Rubing, Per: ”Brottsoffermyndighetens rättstillämpning i personskadeärenden”. I: *Advokaten* 1996, häfte 3, s. 6.

Schönning, Ola. Svendenius, Marie: *Skadad – vart vänder jag mig? – vilken ersättning kan jag få?*, Stockholm 1999.

Svendenius, Marie: ”Ersättning till offer för sexualbrott – en översikt av brottsskadenämndens praxis efter den 1 juli 1988”. I: *SvJT* 1990 s. 386-391.

Svendenius, Marie: ”Ersättning till offer för sexualbrott – en översikt av brottsskadenämndens praxis”. I: *SvJT* 1991 s. 807 f.

Internet

<http://www.brottsoffermyndigheten.se>. 2003-05-16.

Brottsoffermyndigheten

Brottsoffermyndighetens referatsamling 2000.

Broschyr: Information om Brottsskadelagen (2002).

Broschyr: Till dig som utsatts för brott (2002).

Brottsoffermyndighetens årsredovisning 2002.

Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Tema; *Ersättningen för kränkning till våldtäktsoffer höjs från 50 000 kr till 75 000 kr*, Årgång 4, Nummer 2, 1999.

Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Tema; *Kränkningers ersättning vid stick- och skärvåld*, Årgång 5, Nummer 1, 2000.

Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Tema; *Grov kvinnofridskränkning*, Årgång 6, Nummer 1, 2001.

Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Tema; *Grova sexualbrott mot barn*, Årgång 6, Nummer 2, 2001.

Brottsoffermyndighetens nyhetsbrev: Tema; *Bitna poliser*, Årgång 7, Nummer 1, 2002.

Övrigt

Länsförsäkringars hemförsäkringsvillkor 2002-04-01.

Folksams hemförsäkringsvillkor 2003-01-01.

Trygg-Hansas hemförsäkringsvillkor 2003-01-01.

IF:s hemförsäkringsvillkor 2002-05-01.

Rättsfallsförteckning

NJA

1986 s. 319

1990 s. 186

1991 s. 83

1991 s. 766

1992 s. 541

1994 s. 395

1997 s. 315

1997 s. 514

1997 s. 572

1997 s. 767

1999 s. 441

1999 s. 725

Referatförteckning

Dnr

1042/99	Våldtäkt
1463/94	Försök till mord
359/97	Våld mot polismän
2515/97	Försök till mord
1604/99	Våldtäkt
1783/99	Våldtäkt
2791/99	Misshandel/grov misshandel
5638/99	Försök till mord
6461/99	Våldtäkt
6683/99	Försök till våldtäkt